

Maria Korkka

RAJOITUSTOIMET LAPSEN EDUN SUOJANA

Tutkielma lastensuojelulaitoksen ohjaajien näkemyksistä
lasten rajoittamista koskevissa kysymyksissä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Maria Korkka: RAJOITUSTOIMET LAPSEN EDUN SUOJANA Tutkielma lastensuojelulaitoksen ohjaajien näkemyksistä lasten rajoittamisesta koskevista kysymyksistä

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Elokuu 2019

Tämän Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ohjaajien näkemyksiä rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyen. Lastensuojelun laitoshuollon tilanteesta on käyty julkista keskustelua vuoden 2018 aikana runsaasti. Keskustelu on kohdistunut lasten oikeuksien polkemiseen ja laittomiin toimiin lastensuojelulaitoksissa. Julkisessa keskustelussa ei tuotu esille arjen työtä tekevien lastensuojelun laitoshuollossa työskentelevien ohjaajien näkemyksiä.

Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu lastensuojelun sijaishuollon, lastensuojelulaitoksen sekä siellä työskentelevien ohjaajien työn kuvaamisesta. Tuon esille myös rajoitustoimenpiteet ja käsittelen lastensuojelulaitoksia ja siellä käytettäviä rajoitustoimenpiteitä kontrollin, josta erityisesti paternalismin, näkökulmasta. Tutkielman laadullisena aineistona on lastensuojelulaitosten ohjaajien kirjoittamat kirjoitelmaa. Kirjoitelma toteutettiin kirjoitelmapyyntönä, jossa ohjaajat saivat vastata ajatuksiaan siten, kun kirjoittaisivat niitä mielikuvitteiselle mielipidepalstalle. Aineisto on kerätty aikavälillä joulukuu 2018 – maaliskuu 2019. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysillä. Ohjaajien vastaukset jakautuivat kahteen kategoriaan; rajoitustoimenpiteiden käytöstä suhteessa asiakkaisiin sekä ohjaajien omat kokemukset ja näkemykset tämän hetkisestä laitoshuollon tilanteesta.

Tulosten perusteella sijoitetuista asiakkaista on haastavia ja työ vaativaa eikä ohjaajilla ole tarvittavia työkaluja vastata näihin haasteisiin. Ohjaajat haluaisivat rajoittaa lasta käyttämästä esimerkiksi päihteitä tai suojellakseen heitä rikoskierteeseen joutumiselta, mutta rajoitustoimenpiteiden käyttö on kuitenkin tällä hetkellä vaikeaa, sillä ohjaajia syytetään lasten itsemääräämisoikeuden polkemisesta ja laittomista rajoittamisista. Lastensuojelulain ei koettu vastaavan kaikkien lasten tarpeisiin ja muutosta toivottiin, että laki olisi eri pienten lasten sekä haastavien nuorten välillä, että myös haastavampia nuoria pystyisi lain nojalla suojella selkeämmin.

Julkisesti käydyn keskustelun myötä on syntynyt ilmiö, ettei lapsia aina rajoiteta, vaikka ohjaajat kokisivat sen oikeaksi ratkaisuksi lapsen edun kannalta. Rajoittamista vältellään, koska ohjaajat kokevat pelkoa väärin toimimisesta sekä mahdollisesta negatiivisesta julkisesta uutisoinnista. Tilanne on aiheuttanut ohjaajissa turhautumista sekä väsymistä tilanteeseen eikä lastensuojelulaitostyö tunnu tällä hetkellä mielekkäältä ja jopa alan vaihdosta pohditaan. Tuloksista voi päätellä, että lastensuojelun eri toimijoilla on ristiriitaiset näkemykset laitoshuollon arjesta ja siellä tapahtuvista rajoittamistilanteista.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, laitoshuolto, rajoitustoimenpiteet, ohjaaja

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTARCT

Maria Korkka: RESTRICTIONS IN PROTECTION OF THE CHILD'S INTEREST Thesis on the views of child restraining by the instructors working in institutional care

Master's Thesis

University of Tampere

Social Work

August 2019

The purpose of this Master's thesis is to investigate the views of instructors in the child welfare department regarding restraint and the use of restraint measures. The state of institutional care for child protection has been highly debated issue during the year of 2018. The debate has focused on the abuse of children's rights and illegal activities in child welfare institutions. The public debate did not highlight the views of instructors working in day-to-day child welfare institutions.

The theoretical framework of the thesis consists of child protection foster care, the institutional care and the work of the instructors working there. I bring up the restraint measures and all so the institutional care and the restraint measures used there from the point of view of control, particularly paternalism. The qualitative material of the thesis is written by the instructors of institutional care. They were asked to write about their thoughts about themes above as they were writing them on an imaginative panel. The data was collected between December 2018 and March 2019. The data was analysed by content analysis. The instructor's answers were divided into two categories; the use of restraint measures in relation to clients; and the instructors own experiences and views on the current state of the institutional care of children.

The result revealed that the clients in foster care are challenging, the work with them is demanding, and instructors don't have the necessary "tools" to meet these challenges. Instructors wishes to restrict the child for example from using drugs or protect them from the spiral of crime, but the use of restraint measures is currently difficult because they are accused of trampling and illegally restricting children's self-determination. Instructors were experiencing that The Child Welfare Act was not answering to the needs of all the under age children and it was hoped that the law would be more in the between the little children and challenging young people, so it would be easier to protect the challenging young people more clearly by law.

The public debate has led to the phenomenon that children are not always restricted, even if instructors feels it is the right solution for the child's welfare. Restrictions are avoided because instructors are afraid of violating the law and potential negative public news coverage. The situation has led to frustration and fatigue among the instructors. Now the work in the child welfare's foster care does not seem meaningful and workers are even considering the change of working field. It can be deduced from the results that instructors in the institutional care have conflicting views on the day-to-day care and about the constraints which are happening there.

Keywords: Child protection, foster care, institutional care, restraint measure, instructor

The originality of this publication has been verified with Turnitin OriginalityCheck program.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. SIJAISHUOLTO LASTENSUOJELUN TUKIMUOTONA	6
2.1 SIJAISHUOLTOON SIJOITTAMISEN LÄHTÖKOHDAT	6
2.2 SIJOITUSPAIKKANA LASTENSUOJELULAITOKSET	9
3. TYÖTÄ SIJAISHUOLTOYKSIKÖN ARJESSA	12
3.1 ARKI JA TYÖSKENTELY LASTENSUOJELULAITOKSESSA	12
3.2 LASTENSUOJELUYKSIKÖSSÄ TYÖSKENTELYN EDELLYTYKSET	16
4. RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA	20
4.1 YLEISTÄ TIETOA SIJAISHUOLLOSSA RAJOITTAMISESTA	20
4.2 LASTENSUOJELULAIN MÄÄRITTÄMÄT RAJOITUSTOIMENPITEET	22
4.3 VALLAN JA KONTROLLIN KÄSITTEET OSANA LAITOSHUOLLON JA RAJOITUSTOIMENPITEIDEN TARKASTELUA	26
5. TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN	31
5.1 POHJUSTUSTA AIHEEN VALINTAAN	31
5.2 TUTKIMUSKYSYMYS	32
5.3 KRJOITELMAPYYNTÖ	33
5.4 TUTKIMUSAINEISTON ESITTELY	35
5.5 AINEISTON ANALYYSI	37
5.6 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	39
6. TUTKIMUSTULOKSET	42
6.1 NÄKÖKULMIA LASTEN JA NUORTEN RAJOITTAMISESTA	42
6.1.1 RAJOITTAMISEN HAASTEET ARJESSA	42
6.1.2 RAJOITUSTOIMENPITEET LAPSEN SUOJANA JA ETUNA	46
6.1.3 LASTENSUOJELULAIN MERKITYS	48
6.2 OHJAAJIIN LIITTYVÄT NÄKÖKULMAT	50
6.2.1 OHJAAJIEN TYÖSSÄ JAKSAMINEN	50
6.2.2 JULKISEN KESKUSTELUN TUOMAT SEURAUKSET	52
7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	56

LÄHTEET

LIITE

Kirjoitelmapyyntö

1. JOHDANTO

Lastensuojelusta käydään usein julkista keskustelua. Suurennuslasin alla ovat kevästä 2018 saakka olleet koulukodit ja niissä asuvien lasten asiaton kohtelu ja laitton rajoittaminen. Keskustelu lähti kiivaana esille, kun Nuorten Ystävien Pohjolakotiin tehtiin eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastus 17.-18.4.2018, missä kuunneltiin eritoten lasten ääntä. Tarkastuksen seurauksena toiminnasta nostettiin esiin laittomuuksia sekä lasten oikeuksien polkemista ja lasten epäasiallista kohtelua. (Oikeusasiamiehen raportti, 2018.)

Tutkielmani aihetta innoitti tämän tarkastuksen seurauksena esiin noussut julkinen keskustelu rajoitustoimenpiteisiin ja lastensuojelulaitosten tilanteeseen liittyen. Keskustelussa on ollut esillä lasten ääni sekä valtion tasolla vaikuttavien päättäjien ääni. Tämän lisäksi monet asiantuntijatehtävissä toimivat henkilöt ovat tuoneet näkemyksiään aiheesta. Pohjolakodin johtaja on antanut vastineen myös tähän keskusteluun. Julkisessa keskustelussa ei ole kuultu sijaishuollon työtä tekevien ääntä ja mielenkiintoni heräsikin kuulemaan heitä, jotka arjessa lasten sääntöjen noudattamisesta ja rajoittamisesta vastaavat ja ennen kaikkea lapsia suojelevat. Lastensuojeluyksiköiden ohjaajat osasivat parhaiten vastata kysymyksiin lasten rajoittamiseen liittyen lastensuojelulaitoksessa, sillä juuri he tekevät tätä työtä ja ovat mukana rajoitustilanteissa.

Lapsuudella on erityinen asema elämänkaaressamme, sillä lapsuus kulkee mukamme läpi elämän (Brady 2009, 18). Jokaisella lapsella on oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön sekä erityiseen suojeluun (Lsl (417/2007) § 1). Lapsien oikeuksista on säädetty eri laeissa sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Saastamoinen (2018) tuokin esille, että lapsen erilaiset oikeudet kuvastavat lapsen erityistä asemaa yhteiskunnassamme.

Aina asiat eivät kuitenkaan lapsen elinoloissa suju toivotulla tavalla ja silloin lastensuojelu nousee suojelemaan lapsia ja heidän lapsuuttaan. Joidenkin lasten edun sekä turvallisen lapsuuden takaamiseksi tulee järjestää lastensuojelun sijaishuoltoa. Lastensuojelulaissa on määriteltynä edellytykset, joiden toteutuessa

sijaishuolto täytyy järjestää viipymättä. (Saastamoinen 2018.) Sijaishuolto voidaan järjestää joko perhehoitona, laitoshuoltona lastensuojelulaitoksessa tai jollain muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla (Lsl (417/2007) § 49).

Tässä tutkielmassa paneudun sijaishuollon muodoista laitoshuollon näkökulmaan. Laitoshuollon tarkastelu valikoitui tutkimuskohteeksi sen vuoksi, että lastensuojelun laitoshuolto poikkeaa muista sijaishuoltopaikoista rajoitustoimenpiteiden suhteen. Perhehoidossa voidaan rajoittaa ainoastaan yhteydenpitoa, kun laitoshoidossa taas voidaan käyttää kaikkia lastensuojelulaissa määriteltyjä rajoitustoimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 61.) Näin ollen laitoshuolto on ainut paikka, missä kaikkia rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää.

Lastensuojelulaitoksessa työskentelevät ohjaajat ovat päivittäin tekemisissä rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvien asioiden kanssa. Tuija Eronen ja Riitta Laakso (2017) tuovat kuitenkin esille, että työntekijän näkökulmaa sijaishuollossa on tutkittu vähän. Suuntaus kehittämisessä on ollut viime aikoina ennaltaehkäisevässä ja avohuollon työssä. Eronen ja Laakson mukaan tämä suuntaus on johtanut osittain sijaishuollon ja siellä tehtävän työn näkymättömyyteen. Sijaishuollon työntekijöillä on kuitenkin olemassa merkittävää kokemustietoa ja näkemyksiä nykyhetken sijaishuollon ilmiöistä. (Eronen & Laakso 2017, 140-141.)

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus on selvittää lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ohjaajien näkemyksiä ja mielipiteitä lasten ja nuorten rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvissä asioissa. Tutkielman aineisto koostuu laitoshuollon ohjaajien kirjoitelmista siitä, minkälaisia näkemyksiä heillä on laitoshuollossa rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyen. Ohjaajat vastasivat kirjoitelmapyyntöön, minkä kautta he saivat tuoda ajatuksiaan esille siitä, mitä vastaisivat kuvitteelliselle sanomalehden mielipidepalstalle lastensuojelulaitoksessa rajoittamista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvistä asioista.

Tutkielman teoriaosuudessa tuon esiin lastensuojelun sijaishuollon tietoa sekä erityisesti lastensuojelun laitoshuollon näkökulmaa. Taustatietona tuon myös esille lastensuojelulaitoksen ohjaajien työ- ja tehtäväkuvaa heidän työssään sekä

edellytyksiä siitä, kuka voi toimia lastensuojelulaitoksen ohjaajana. Rajoitustoimenpiteet näyttelevät isoa roolia työssä, joten käyn läpi myös lastensuojelulaissa määritellyt rajoitustoimenpiteet sekä yleistä tietoa niihin liittyen. Kontrolli ja valta ovat aina tavalla tai toisella läsnä sosiaalityössä (Juhila 2006), niin myös lastensuojelutyössä lastensuojelulaitoksissa. Lapsiin kohdistuva kontrolli ja suojeleminen nähdään usein toistensa vastakohtana (Pekkarinen 2010, 19). Pohdin teoriaosuudessa kontrollin ja erityisesti paternalismin näkökulman kautta lapsen suojelemista suhteessa lastensuojelulaitoksen rajoitustoimenpiteiden käyttöön.

Tutkielman analyysiosiossa esittelen ohjaajien vastauksia kyselyyn. Tuon esille myös suoria katkelmia kirjoitelmista havainnollistamaan aineistoani. Aineisto jakaantui kahteen eri näkökulmaan, lasten ja nuorten näkökulmiin rajoittamisessa liittyvissä kysymyksissä sekä ohjaajien itsensä näkökulmiin tämän hetkessä lastensuojelulaitosten nykytilanteessa suhteessa rajoitustoimenpiteisiin.

2 SIAISHUOLTO LASTENSUOJELUN TUKIMUOTONA

2.1 SIAISHUOLTOON SJOITTAMISEN LÄHTÖKOHDAT

Tuija Eronen (2013) tuo esille, että lastensuojelun suunta on ollut pitkään ennakoiva ja perheitä avohuollontukitoimin tukeva, mutta samaan aikaan tilastot kertovat perheiden ja lasten kärjistyvistä tilanteista sekä kiireellisen puuttumisen tarpeesta. Perinteiset lastenkodit näyttäisivät olevan poistumassa, sillä perhehoito on nostettu esisijaiseksi sekä jopa adoption mahdollisuudesta vaihtoehtona pitkäaikaisissa sijoituksissa on keskusteltu. Sijaishuollon kenttä elää, ja siellä ollaan tekemässä isoja poliittisia ratkaisuja, jotka tulevat vaikuttamaan monen lapsen ja perheen tulevaisuuteen. (Eronen 2013, 20.) Eronen (2018) kertoo myös, että sijaishuollosta ja perheistä tulisi tietää enemmän, sillä tutkimusta aiheesta on jonkin verran, mutta se on hyvin pirstaleista. Sijaishuolto on tyypiltään erilainen ”palikka” suhteessa muihin lastensuojelun avopalveluihin. (Eronen 2018,) Lapsen sijoitukseen päädytään Laakson (2015, 15) mukaan hyvin erilaisissa lasten ja perheiden elämäntilanteissa ja sijoituksella pyritään vastaamaan hyvin erilaisiin tarpeisiin, jotka ovat yksilöllisiä ja perhekohtaisia.

Lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle pidetään viimesijaisena keinona, minkä avulla turvataan lapsen oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja tukeen (Eronen & Laakso 2016, 9). Sijaishuoltoon sijoittamisen ehdot löytyvät lastensuojelulaista. Lastensuojelun sijaishuolto on yksi lastensuojelun tukimuoto ja sillä tarkoitetaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Sijoituksien perusteet ja tarkoitus ovat hyvin erilaisia eri lapsilla. (Saastamoinen 2008, 24-26.) Sijoitus tulee kyseeseen ainoastaan silloin, kun perheelle tarjotut kotiin päin annettavat avohuollon tukitoimet eivät ole parantaneet riittävästi lapsen tilannetta tai ne eivät ole tarkoituksen mukaisia lapsen tilanteessa. (Lsl 417/2007 § 40.) Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisenä sijoituksena (§ 38), huostaanottaa (§ 40) tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä (§ 83). Lapsi voidaan sijoittaa myös avohuollon tukitoimena (§ 37) sijaishuoltoon vanhempien ja yli 12 vuotiaan lapsen suostumuksella. Sijoittaminen näiden lain pykälien nojalla tarkoittaa, että lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolelle. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Araneva (2016, 279) tuo esille, että sijoitus ja huostaanotto ovat aina voimakas puuttuminen perus- ja ihmisoikeuksiin, sillä toimenpiteellä puututaan lapsen

perustuslailla suojattuun itsemääräämisoikeuteen, oikeuteen koskemattomuudesta ja henkilökohtaisesta vapaudesta sekä perhe-elämän ja lapsen ja perheen yksityiselämän suojaan.

Lastensuojelulaissa määritellään myös erilaisista sijaishuoltopaikoista. Sijaishuollon muotoja ovat laitoshuolto, ammatillinen perhekoti, perhehoito tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoituspaikka. (Saastamoinen 2010, 4, 7.) Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kartoittamaan huostaanottoa valmistellessa lapsen lähiverkoston sijoitusmahdollisuuden (§ 32). Jos lapsen lähipiiristä ei löydy sopivaa sijoituspaikkaa, laki suosittaa perhehoitoa ensisijaiseksi sijoituspaikaksi suhteessa laitoshuoltoon (§ 50). Aina sukulaissijoitus tai perhehoito ei kuitenkaan ole lapsen edun mukaista, jolloin vaihtoehtona on laitoshuolto. Lastensuojelulaissa (§ 57) määritetään, että laitoshuoltoa ovat lastenkodit ja koulukodit sekä näihin rinnastettavat muut lastensuojelulaitokset. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsella on olemassa yhtäläiset oikeudet kuin aikuisilla, mitkä on määritelty Suomen perustuslaissa. Oikeuksia ovat yhdenvertaisuus, oikeus elämään henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen, sanavapaus, liikkumavapaus, uskonnon ja omantunnon vapaus, julkisuus sekä sivistykselliset oikeudet. (Suomen perustuslaki 731/1999 § 6 - § 7, § 9 - § 12.) Lastensuojelulaki on myös säädetty lapsen oikeuksia varten ja sen tarkoituksena on taata lapselle oikeus suojeluun sekä tukeen, oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön ja erityiseen suojeluun. Lapsia suojellaan lisäksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksella. Sopimus velvoittaa vanhempia ja muita aikuisia, kuntia sekä valtioita. Sopimuksen tarkoituksena on lapsen ihmisarvon vahvistaminen sekä erityisen suojelun varmistaminen lapsille, jotka ovat vaikeimmassa asemassa. (Bardy 2009, 62.)

Lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle vastaa sijoittava kunta. Lapselle täytyy valita hänen tarpeitaan vastaava paikka ja sosiaalityöntekijän täytyy tehdä arvioita sijaishuoltopaikan valinnan suhteen nimenomaan siitä näkökulmasta, että se vastaa asiakkaan tarpeeseen. Sosiaalityöntekijän on punnittava muun muassa sitä, kyetäänkö sijaishuollossa huolehtimaan paremmin niin lapsen hoidosta ja huolenpidosta kuin pystytäänkö sijaishuollossa vastaamaan lapsen iän ja kehitystason edellyttämistä rajoista ja valvonnasta kuin kotona. Lapsen kokonaisvaltaista tilannetta tulee tarkastella

myös siltä kannalta, miten lapsen läheisiä ihmissuhteita pystytään tukemaan sekä vaihtuuko lapsen koulu ja kaverisuhteet. Sosiaalityöntekijän täytyy tehdä vertailua myös sen suhteen, tarjotaanko lapselle enemmän ymmärrystä ja hellyyttä kotona vai kodin ulkopuolella. (Araneva 2016, 243, 287.) Sosiaalityöntekijän täytyy ottaa huomioon myös lapsen omat kiinnostuksen kohteet, kieli sekä etninen ja sivistyksellinen tausta (Aer 2012, 12). Eronen kuvaa lapsen sijoittamista teoreettisena päätöksentekoprosessina. Prosessissa kulkevat tieto lapsesta hänen tarpeineen yhdistettynä tietoon eri sijoituspaikkojen kuten perhehoidon ja laitoshoidon mahdollisuuteen vastata juuri tämän lapsen hoidon, suojelun ja kontrollin tarpeeseen. (Eronen 2013, 21.)

Kaikkien sijaishuoltoa tarjoavien yksiköiden tulisi taata lapselle lastensuojelulain nojalla määritetyt perus hoidon ja huolenpidon sekä mahdollisuuden tasapainoisen kasvun ja kehityksen. Sijaishuollon tehtävänä on mahdollistaa lapsen hyvä ja tasainen arki. Tavoitteena sijaishuollossa on, että lapsi saa tarvitsemansa tavallisen arjen, iänmukaisen kasvatuksen, hoidon ja huolenpidon. (Eronen 2012, 26.) Eronen (2013, 20) nostaa esiin myös pysyvyyden käsitteen, mitä sijaishuollon tulisi pystyä tarjoamaan lapselle niin ihmissuhteiden, yhteisön kuin paikan suhteen. Sijaishuoltoon on luotu laatukriteerit, joiden tarkoituksena on taata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen omien yksilöllisten tarpeiden mukaan. Sijaishuollon tehtävänä on myös turvata myönteisten ihmissuhteiden pysyvyys, ikätasoinen kasvatusta ja kehitys, hyvä hoito, turvallinen ja virikkeellinen ympäristö sekä lapselle oikean suuntaisen koulutus. Lapsi täytyy kohdata siten, että hän saa osakseen turvaa ja hellyyttä sekä tuntee ymmärrystä. Lapsen kasvaessa lasta tulee tukea myös kohti vastuullista aikuisuutta sekä itsenäistymistä. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 8-9.) Eronen (2013, 20) tuo esiin myös pysyvyyden käsitteen, mitä sijaishuollon tulisi pystyä tarjoamaan lapselle niin ihmissuhteiden, yhteisön kuin paikan suhteen. Sijaishuollon toiminnalle on olemassa siis paljon ehtoja ja tavoitteita. Julkisen keskustelun perusteella sijaishuollossa ei aina pystytä vastaamaan näihin tavoitteisiin ja se aiheuttaa kritiikkiä sijaishuoltoa kohtaan.

Sijaishuoltoon sijoittamista, sijaishuoltopaikan puitteita ja siellä elämisen ehtoja määrittävät hyvin pitkälle eri lait, joista eritoten lastensuojelulaki on määrittämässä näitä asioita. Tarja Pösö (2004) tuokin esille, että lastensuojelun sijaishuoltoa tarkastellaan usein lain näkökulmasta, mutta sitä tulisi tarkastella muistakin näkökulmista, sillä sijaishuolto on kuin lapsen rinnakkaiskoti, lapsen arjen ja kasvatuksen ympäristö.

Vaikka suunta on selkeästi ennakoivassa työskentelyssä sekä perhehoidon sijoitusten suosimisessa ensisijaisena, näyttäisi siltä, että laitoshuollolle on olemassa vielä paikkansa. Terveiden ja hyvinvointi laitoksen sijoitettujen lasten määrällisten tilastojen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on ollut kasvussa pitkään. Vuonna 2015 kävi käänne, kun nämä tilastot näyttivät jo kääntyvän laskuun 2014 tulleen sosiaalihuoltolain myötä, mutta sittemmin lukemat ovat kääntyneet taas nousuun viime vuosina. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen uusimpien tilastojen mukaan sijaishuollossa olleiden lasten määrä on ollut kasvussa vuonna 2017. Vuonna 2017 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 17 956. Kasvua vuodesta 2016 on ollut 3%. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2018.) Niin ikään vuonna 2018 sijoitusten määrät jatkoivat kasvuaan, ja kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 18 544. Kasvua vuodesta 2017 oli jälleen 3%. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2019.) Vaikka perhehoito sijoitusmuotona on ensisijainen, sijoitetuista lapsista 38 prosenttia on sijoitettuna lastensuojelun laitoshuollon yksikköihin. Lastensuojelun laitoshuollolla näyttää edelleen siis olevan vahva rooli lasten sijoitusta mietittäessä.

2.2 SIJOITUSPAIKKANA LASTENSUOJELULAITOKSET

Suomessa lastensuojelun sijaishuoltoa on kehitetty siihen suuntaa, että perhehoidon tulisi olla ensisijainen sijaishuoltopaikka ja laitossijoituksia vähennettäisiin. Laakso (2009, 23) kuitenkin tuo esille, että kehittämistyöstä huolimatta laitossijoituksille on olemassa tarve, sillä kaikille lapsille tai nuorille sijaisperheeseen sijoittaminen ei ole ollut onnistunut ratkaisu. Osalle lapsista lastensuojelulaitokseen sijoittaminen on lapsen edun kannalta paras vaihtoehto. Lastensuojelun käsikirjassa (2019a) kerrotaan, että sijoitus lastensuojelulaitokseen voi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos sijoitus on väliaikainen, kun työskentely liittyy tiiviisti myös vanhempiin, lapsen erityisen vaikeahoitoisuuden vuoksi tai sijaishuollon tarpeessa olevalle murrosikäiselle nuorelle. Laitoshuolto voi tulla kyseeseen myös, jos sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti perhehoidossa tai muiden riittävien tukitoimien avulla (Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017, 10).

Lastensuojelulaissa (417/2007 § 57) määritellään, että laitoshuollon paikkoja ovat lastensuojelulaitokset, koulukodit, lastenkodit sekä niihin verrattavat laitoshuollon yksiköt kuten nuorisokodit ja vastaanottokodit. Laitoshuollon paikkoja voidaan nimittää monellakin eri nimellä. Laakso tuo esille, että lastensuojelulaitosta tarkoittaessa voidaan käyttää esimerkiksi nimityksiä oppilaskoti, yhteisökoti ja lastenkoti (Laakso 2009, 36). Myös nimitystä sijaishuoltoyksikkö käytetään tarkoittaen lastensuojelulaitosta.

Julkisella sektorilla kuten valtiolla, kunnilla ja kuntayhtymillä on omia lastensuojelulaitoksia, joissa tuotetaan lastensuojelun sijaishuoltoa. Laakso (2019, 14) tuo kuitenkin esille, että kuntien pitkäaikaisia palveluja tuottavat laitokset alkavat olla harvinaisia, sillä suurimman osan sijaishuollon laitospalveluista tuottavat yksityiset palveluntuottajat. Yksityisiä toimijoita ovat yritykset, yhdistykset ja säätiöt. Yhdistykset keskittyvät tarjoamaan ensi- ja turvakotitoimintaa, kun taas yritykset ovat keskittyneet nimenomaan sijaishuollon palvelujen tarjontaa, perhekoteihin ja lastensuojelulaitoksiin. (Porko, Heino & Eriksson 2018, 11, 40.)

Laitoshuolto poikkeaa muusta sijaishuollosta itsessään jo lastensuojelulain perusteella, sillä lastensuojelulaissa määritellään laitoshuollosta erikseen, kuten puitteista ja henkilökuntamäärästä, jotka ovat erilaiset kuin esimerkiksi perhehoidossa. Lastensuojelulaki (417/2007 § 58) velvoittaa laitoshuoltoa huolehtimaan sijoitetusta lapsesta samalla tavalla kuin kaikista muistakin lapsista, eli siten, kun se laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeuksista (361/1983 § 1) on säädetty. Laissa määritellään myös laitoshuollossa rajoittamisesta erikseen (417/2007 62 § - 71 §).

Laitoshuoltoa on kehitetty vuosien saatossa, ja niissä osasta on aloitettu tarjoamaan erityisosaamiseen pohjautuvia palveluja. Heino tuo esille, että erityiseen tukeen profiloituneita yksiköitä ovat yksiköt, jossa on tarvittavaa osaamista ja riittävät resurssit vastata lasten erityisiin haasteisiin. Tällainen yksikkö voi olla profiloitunut tarjoamaan esimerkiksi psykiatrasta, päihde tai neuropsykiatrasta osaamista perus tuen lisäksi. Yksikkö voi olla suunnattu myös tietyn ikäisille lapsille. (Heino 2009, 73-74.) Hoikkala ja Lavikainen tuovat esille, että erityisyksiköiden palveluja voidaan kutsua myös vaativaksi laitoshoidoksi. Yleensä kunnat määrittelevät tarvitsemiaan erikoistumisalueita sen pohjalta, mikä on tarve ja mihin ei itseltä palveluja löydy. Erityisyksiköt ovat usein

profiloituneet sellaiseen tarpeeseen, mikä kulkee lastensuojelun ja terveydenhuollon rajapinnalla. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 21.)

Koulukodit ovat erityisiä laitoshuollon yksiköjä myös ja niillä on oma paikkansa sijaishuollon historiassa, sillä koulukotien edeltäjät kasvatustilat kantoivat mainetta ”pahantapaisten” lasten kasvatuksen ja huollon järjestäjinä. Kasvatustiloilla on aikojen saatossa ollut myös rikosoikeudellinen vastuu. (Lehto-Salo 2011, 15.) Koulukoteja kuvataan edelleen paikoiksi mihin haasteellisimmat nuoret sijoitetaan, sillä Pösö, Jahnukainen ja Kekoni tuovat esille, että koulukotien katsotaan erikoistuneen lapsiin ja nuoriin, joita kuvataan ”vaikeahoitoisina”, joiden käytös on yhteisöllisesti sopimatonta ja ongelmallista. Koulukoti mielletään viimeiseksi sijaishuollon tukikeinoksi. (Pösö, Jahnukainen & Kekoni 2004, 5, 9.) Pekkarinen (2017, 17), joka on tutkinut koulukotien nykytilaa, jatkaa myös, että koulukotien asema on nykypäivässä asemoitunut siten, että sinne sijoitetaan nuoret, joita ei voi muualla hoitaa. Lastensuojelun käsikirjassa tuodaan esille, että koulukoteihin sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria. Valtio ylläpitää Suomessa viittä koulukotia, joiden tulosohjaamisesta vastaavat opetushallitus sekä Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Suomessa on myös lisäksi kaksi yksityisen palveluntuottajan koulukotia. Koulukodin tehtävänä on turvata lapsi, kun lapsen ja perheen elämän tapahtumat ovat tuoneet mukanaan turvattomuutta, koulupoissaoloja, ristiriitaihin, päihteiden käyttöä, rikoskierrettä, karkailua ja kun lapsi tarvitsee mielenterveyttä suojaavia tekijöitä. Koulukodeissa tuotetaan lastensuojelupalvelujen lisäksi erityisopetuksen palveluita päämääränä saada peruskoulun päättötodistus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.) Koulukotiin sijoitetun kohdalla on usein jo kokeiltu muita keinoja sekä sijaishuoltomuotoja ennen koulukotiin päätymistä.

3 OHJAAJANA LASTENSUOJELULAITOKSESSA

3.1 ARKI JA TYÖSKENTELY LASTENSUOJELULAITOKSESSA

Lastensuojelulaitoksiin sijoitetut lapset elävät arkea yhdessä niin työntekijöiden kuin muiden lasten kanssa. Lasten arkea rytmittää ruokailut, koulu, harrastukset, nukkumaajat sekä vapaa-aika, mikä pitää sisällään niin omia menoja kuin ajan viettoa lastensuojelulaitoksessa ja sen ympäristössä. (Laakso 2009, 16.) Hoikkala puhuu myös arjen rytmistä nostaen esiin arjen struktuurin tärkeyden. Arki lastensuojelulaitoksessa rakentuu jokapäiväisten rutiinien ympärille, mutta myös hoito- ja kasvatussuunnitelmien, jotka ovat yksilöllisesti laadittuja. Arki rakentuu koulunkäynnin ja vapaa-ajan lisäksi säännöllisistä kotilomista. (Hoikkala 2011, 243.) Sijaishuollossa päävastuu lapsen kasvatuksesta ja lapsen kehityksen tukemisella on sijaishuoltoyksikössä työskentelevillä työntekijöillä (Eronen & Laakso 2017, 141).

Lastensuojeluyksikön ohjaajan perustehtävä on vastata lapsen hyvinvoinnista ja kasvusta kantaen vastuuta lapsista. Sijaishuollossa tärkeimpiä asioita on huolehtia lapsien perushoidosta, joihin kuuluu lapsen ruokailuista, levosta, terveydestä, hygieniasta, siisteydestä, liikunnasta ja vaatetuksesta huolehtiminen. Lapselle on taattava turvalliset olosuhteet. Lapsille on taattava fyysistä, psyykkistä, emotionaalista ja seksuaalista turvaa. (Kivelä & Lampinen 2009, 12-13.) Lastensuojelulaitoksissa on päivärytmi, jonka päivittäisestä toteutumisesta ohjaajat vastaavat. Ohjaajat opastavat ja motivoivat, tukevat sekä kannustavat lapsia niin koulutehtävissä, arjen toiminnoissa kuin lapsen henkilökohtaisen kiinnostuksen kohteissa. Tukeminen arjessa on hyvin konkreettista, kun opetellaan yhdessä muun muassa ruoan laittoa, siivousta sekä itsestään huolehtimista. (Roine 1999, 45.)

Arki ohjaajan näkökulmasta ei kuitenkaan aina ole yksinkertaista sijaishuoltoyksikön arjessa. Tuija Eronen ja Riitta Laakso tuovat esille, ettei sijaishuoltoa ole juurikaan tutkittu työntekijän näkökulmasta. Eronen ja Laakso ovat itse tutkineet vaativia tilanteita sijaishuoltotyössä ja he tuovat tutkimuksessaan esille, ettei sijaishuollossa kaikki ole aina sitä, miltä ensisilmäykseltä näyttää. (Eronen & Laakso 2017, 140, 145.)

Sijaishuollossa työskentelyssä mukana ovat aina yllä esitetyt säännölliset rutiinit, suunnitelmallisuus sekä näitä rikkovat yllätyksellisyys, hektisyys ja tilannekohtaisuus. Vaativaksi työn tekee juuri suunnitelmallisuuden ja tilannekohtaisuuden epäsuhta, koska tilanteissa täytyy tehdä arviointia kenen tarpeisiin tulisi vastata ensin. Sijaishuollossa sen lisäksi, että toteuttaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointia, on mukana yhteisöllisyys ja pyrkimys tasavertaiseen ja hyvään kasvatukseen. Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi tietyissä tilanteissa saattaa aiheuttaa tilanteita, mitkä toiset lapset kokevat epäreiluksi sekä tekee ohjaajista aselman hyvä - paha ohjaaja, sillä säännöt sitovat myös ohjaajia. Työskentely sijaishuoltoyksikössä edellyttää ohjaajalta tilannetajua sekä tilannekohtaista harkintaa päätösten suhteen. Sijaishuoltoyksikön ohjaajan työssä on läsnä jännite tilannekohtaisuuden ja suunnitelmallisuuden välillä. (Eronen & Laakso 2017, 155-156.)

Asiakkaat ja heidän tarpeensa tuovat lastensuojelulaitoksen työskentelyyn omanlaisen näkökulman, sillä Laiho tuo esille, että lastensuojelun asiakkaina ovat lapset, jotka ovat kokeneet tavalla tai toisella elämässään turvattomuutta. Turvattomuus sekä kokemukset, jotka ovat lapselle turvattomuutta aiheuttaneet, ilmenevät usein käyttäytymisen kautta näkyvänä oireiluna. (Laiho 2010, 161.) Hoikkala (2011, 244) tuo esille, että sijoitetuista lapsista kuvaavissa puheissa näkyvät syventyvä pahoinvointi, moniongelmaisuuden ja psyykkisen oireilun lisääntyminen sekä päihteisiin liittyvien ongelmien vakavoituminen. Sinkkonen (2010, 9) myös muistuttaa, että varsinkin huostaanotetuilla lapsella on usein sijoitettaessa jo pitkä ja monivaiheinen prosessi takana. Lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla kasvuolosuhteet ja hyvinvointi poikkeavat siis suhteessa siinä, mitä ne ovat valtaosalla väestön lapsista. Lastensuojelun asiakkaina olevilla lapsilla kasvuolot ja elinolosuhteet ovat olleet usein jo pitkään haastavia ja kuormittavia sekä arkea ovat leimanneet monenlaiset muutokset. Myös lisääntyneet perherakenteiden muutokset ovat vaikuttaneet lapsien elämään. (Heino 2009, 61-62.) Nämä lasten monisäikeiset elämäntarinat ja sitä kautta nousevat haasteet, värittävät lastensuojelulaitosten arkea ja tuovat näin oman näkökulmansa myös ohjaajan työhön.

Arjen keskellä tulevat esiin myös lasten kaikki tunteet aina ilosta suruun ja kiukkuun. Lapset näyttävät tunteet ohjaajille mutta saattavat kinastella lisäksi muiden sijoitettujen lasten kanssa. Arjessa lasten mielessä mukana elää aina myös omien vanhempien

tilanne, mikä saattaa aiheuttaa eri tunteita. (Laakso 2009, 16.) Lapset tarvitsevat tukea näiden tunteiden käsittelyyn.

Jokaisella sijoitetulla lapsella on myös vähintään yksi kiintymyssuhteen katkos takanaan, kun hänet on sijoitettu toisaalle omasta perheestään. Kokemus on itsessään traumaattinen ja aiheuttaa psyykkistä oireilua. Sen lisäksi, että sijoitus itsessään on jo traumaattinen kokemus, on lapsilla usein ennestään taustalla myös turvaton kiintymyssuhde biologiseen vanhempaan. Lapsia on laiminlyöty ja kohdeltu kaltoin jollain tavalla. Näin voi Sinkkosen mukaan päätellä, kun lapsen kohdalla on päädytty sijoitukseen. Tämä tuo mukanaan sijaishuollon aikuisille vaatimuksia, sillä heidän tehtävänä on tarjota lapselle korjaavia ja korvaavia kokemuksia, sillä lastensuojelun tärkein tehtävä on järjestää lapselle vähintään yksi turvallinen aikuisen, johon voi kiintyä. (Sinkkonen 2015a, 156, 158, 163.) Usein tämä turvallinen aikuinen on lapselle nimetty omaohjaaja. Omaohjaajan tehtävänä on jäsentää lapsen arkea, toimia perheen ja sijoituspaikan välillä yhdyshenkilönä sekä hoitaa tarvittava yhteydenpito kouluun. Omaohjaajan täytyy myös muistaa terapia-ajat, poliklinikkakäynnit, harrastukset sekä lapsen muut menot. Omaohjaajan täytyy olla myös hyvin perillä lapsen aiemmasta historiasta. Omaohjaajatyöskentelyyn kohdistuu paineita, sillä ainakin alussa lapsen ihailun sijasta hän saa useammin kuulla olevansa sijaishuoltopaikan tyhmin ja inhottavin aikuinen, jonka kanssa lapsi ei halua puhua. Luottamussuhde syntyy ajan kanssa vähitellen. (Sinkkonen 2015b, 241-242.) Roine tuo esille, että osa lapsista voi asua sijaishuoltoyksikössä hyvinkin pitkään ja tällöin ohjaajasta voi kehittyä erittäin tärkeä ihminen lapselle. Ohjaajan ja lapsen välille kehittyy kiintymyssuhde ja tunneside, jolloin lapsi odottaa ohjaajalta jakamatonta huomioita, eli yhdessä vietettyä aikaa ja yhteisiä kokemuksia. (Roine 1999, 45.)

Roine nostaa esiin, että lasten huolenpitoon kuuluu myös lapsen rajoittaminen. Rajoittaminen liittyy perus sääntöihin kasvatukseen. Välillä lapsen käytös on kuitenkin niin aggressiivista ja rajatonta, että aikuisen täytyy puuttua tilanteeseen käyttämällä rajoitustoimenpiteitä. Tällaisessa tilanteessa lapsi täytyy rauhoittaa esimerkiksi kiinnipidolla, ettei lapsi vahingoita itseään tai muita. Tilanteen jälkeen tapahtumat täytyy keskustella lapsen kanssa. Aikuisjohtoisuuden merkitys lapsen kannalta on suuri, sillä se auttaa lasta luottamaan aikuisiin sekä ottamaan vastaan turvaa, mitä aikuiset tarjoavat. (Roine 1999, 46.)

Rajoittamista voidaan tarkastella myös koskettamisen näkökulmasta. Konkreettinen koskettaminen on osa lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ohjaajien arkea, sillä Eronen ja Laakso (2009) tuovat esille, että lasten kanssa tehtävässä työssä kosketusta ei pääse pakoon, ei myöskään lastensuojelulaitoksessa. Kosketus voi olla hellyyttä ja huolenpitoa mutta se voi olla myös negatiivista. Negatiivisia ilmiöitä kosketuksesta voivat olla lasten kiinnipito-, rajoittamis- ja väkivaltatilanteet. Myös työntekijät voivat joutua väkivallan kohteeksi. Eronen ja Laakso kertovatkin, että työntekijä saattaa joutua kohtaamaan työssään jatkuvasti vainoa, väkivaltaa sekä väkivallan uhkaa. Sijaishuoltoyksikön työstä puhuttaessa näitä uhkia ei voi ohittaa ja vältellä, vaan ne on myös tiedostettava osaksi työtä. (Eronen & Laakso 2017, 143, 146.)

Eronen ja Laakso kertovat, että sijaishuoltoyksikön ohjaajat tekevät tiivistä työtä sijoitettujen lasten perheiden ja sukulaisten kanssa. Lapsi on saattanut olla kotona viikonlopun yli ja tuona aikana vanhempi on saattanut esimerkiksi käyttää päihteitä tai yrittää jopa itsemurhaa. Ohjaajat ovat tilanteissa, missä lapsen perhe ja sukulaiset tarvitsevat myös heidän aikaansa selvittelyissä sekä tukea heiltä. (Eronen & Laakso 2017, 154)

Eronen ja Laakso nostavat esiin myös epäsuhteen yhteiskunnan ja henkilökohtaisen vastuun välillä. Sijaishuoltoyksiköissä ohjaajilla on työkaverin ja työyhteisön tuki, mutta arjessa tulee vastaan tilanteita, jolloin ohjaaja joutuu yksin päättää vastuuasioista ja ratkaisu on tehtävä yksin. Viimekätisiksi vastuun kantajiksi jäävät sijaishuoltoyksiköiden toimijat. Sijaishuoltoyksikössä jäädään siis hyvin yksin hoiva- ja huolenpitotehtävien koskevien vastuukysymysten kanssa. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Sosiaalialan ammattijärjestö Talentiasta (2017, 26) kuvataankin, että sijaishuollon työntekijä voi joutua tilanteeseen, missä pohditaan rajaa yksilön oikeudesta kontrolloida omaa rajaa suhteessa siihen, mihin rajaan saakka asiakkaalla on oikeus kieltäytyä.

Lastensuojelulaitoksen ohjaajan työ on osaltaan siis erittäin hektistä ja haasteellista. Arjessa tilanteet vaihtelevat ja ne voivat olla rankkoja tilanteita myös ohjaajille. Silti ohjaajien tulisi kyetä vastaamaan näihin kaikkiin lasten moninaistuviin lasten ja nuorten haasteisiin huomioiden lapsen historia ja taustat. Lastensuojelulaitoksen ohjaajilta vaaditaan kaikkineen eettisyyttä, hyvää moraalikäsitystä sekä vankkaa ammattitaitoa,

sillä, työskentely lastensuojelulaitoksessa ei ole edellä tuotujen näkemysten perusteella yksiselitteistä.

3.2 LASTENSUOJELULAITOKSESSA TYÖSKENTELYN EDELLYTYKSET

Edellisessä kappaleessa nostin esille ohjaajilta vaadittavat ammattitaidon, eettisyyden ja moraalin. On hyvä luoda katsaus myös siihen, mitä ne tarkoittavat, sillä lastensuojelulaitoksessa työskenteleviltä edellytetään kaikkia näitä taitoja. Lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla lapsilla on taustalla traumatisoivia kokemuksia, risaista arkea sekä mahdollisesti useita sijoituksia, jolloin sen merkitys kasvaa, että henkilöstö on osaavaa ja ammattitaitoista.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta tuodaan esille, että lapsille, jotka tulevat erilaisista rikkiäisistä taustoista käsin lastensuojelulaitokseen on tärkeää, että henkilöstö on ammattitaitoista, heillä on riittävää asiantuntemusta ja kokemusta sekä kykyä työskennellä haastavissa tilanteissa. Lapset tarvitsevat myös erilaisia palveluita, jonka vuoksi ammattitaidon on oltava hyvin laaja-alaista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Lastensuojelulaitoksen ohjaajien pätevyys ehdoista säädetään niin sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa kuin lastensuojelulaissa. Uusi laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä tuli voimaan 1.3.2016 ja siinä säädettiin kelpoisuusehdoista siten, että lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevällä täytyy olla tarvittavan koulutuksen lisäksi laillistettu ammattinimike. Sosiaali- ja terveysalan valvontavirasto (lyhennettynä Valvira) ylläpitää ja valvoo keskusrekisteriä henkilöistä, joilla on ammatinharjoitus oikeus tai nimikesuoja ammatista. (Valvira 2017.)

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä (815/2015 § 3) määrittää päteväksi työntekijäksi ne, jotka ovat kyseisen lain nojalla saaneet ammatinharjoitus oikeuden tai oikeuden käyttää ammattihenkilön ammattinimikettä. Lastensuojelulaissa (417/2007 § 60) säädetään myös sijaishuollon henkilöstöstä todeten, että henkilöstön täytyy olla laissa

sosiaalihuollon ammattihenkilöstä säädettyjen pätevyyssehtojen mukaista sekä työntekijöitä täytyy olla riittävästi. Työntekijän pätevyysvaatimusten lisäksi lasten kanssa työskenteleviltä tarkistetaan aina myös rikosrekisteri, ettei työntekijää ole tuomittu jostain sellaisesta rikoksesta, mikä vaarantaisi lapsien turvallisuutta ja hyvinvointia. (Räty 2015, 508, 513.) Lain sosiaalihuollon ammattihenkilöstä tarkoituksena on edistää asiakasturvallisuutta sekä sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun. Tämä varmistetaan sillä, että työntekijällä on ammattitoiminnan edellyttämää koulutus ja pätevyys, riittävä ammatillinen pätevyys sekä mahdollisuus kehittää ja ylläpitää ammattitaitoaan. Lain tarkoituksena on myös edistää ammattihenkilöiden yhteistyötä ja valvoa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden ammattitoimintaa (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä (815/2015) § 1).

Myös lastensuojelulaki määrittää sijaishuollossa työskentelystä. Lastensuojelulaissa määritellään, että lasten hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa, sosiaalihuollon ammattihenkilöstä annetussa laissa määriteltyjä sosiaalihuollon ammattihenkilöitä tulee olla riittävä määrä yksikköä kohden. Henkilöstörakenteessa on myös otettava huomioon niin toimintayksikön asiakkaiden erityistarpeet kuin toiminnan luonne. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 60.) Lastensuojelulaitoksen työntekijäryhmä koostuu eri tehtävänimikkeillä olevista työntekijöistä. Yksikössä on yleensä johtaja sekä lähiesimies kuten vastaava ohjaaja. Kasvatushenkilökuntaan kuuluu ohjaajia. (Hoikkala 2014, 8.) Ohjaajista suurin osa omaa alalle soveltuvan AMK tutkinnon ja pienempi osa opistoasteen tutkinnon, kuten esimerkiksi lähihoitaja. Lastensuojelun ohjaajien mitoituksessa yhdessä yksikössä tulee olla vähintään seitsemän ohjaaja mukaan lukien vastaavan ohjaajan. (Lastensuojelulaki (417/2007) § 59) Nämä edellä mainitut työntekijät vastaavat lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatustyöstä. Laitoksessa voi työskennellä lisäksi esimerkiksi erityistyöntekijä tai kodinhoitaja. Työ lastensuojelulaitoksessa on ympärivuorokautista ja sitä tehdään eri vuoroissa. (Hoikkala 2014, 8-9.)

Lastensuojelulaki velvoittaa eri tahoja valvomaan sijaishuollon toimintaa. Laissa tuodaan esille, että aluehallintovirasto valvoo sijaishuollon toimintaa sisältäen myös valvonnan henkilöstön pätevyydestä ja riittävydestä. Tämän lisäksi lastensuojelulaki määrittää, että kunnan sosiaalitoimien keskeinen tehtävä on valvoa asiakkaan asemaa ja oikeuksia, laitoshuoltoyksikön toimintaa, puitteita, työntekijöiden riittävyyttä sekä muuta

sijaishuollon toimintaan. (Lsl (417/2007) § 79 - § 80.) Valvonnassa on havaittu kuitenkin puutteita.

Sosiaalialan työ on hyvinvointityötä ja sillä on sen vuoksi erityinen eettinen velvollisuus. Sosiaalialalla eettistä harkintaa vaativia tilanteita kohdataan eri konteksteissa. Eettisyyden kysymykset liittyvät sosiaalialalla arvoihin, normeihin ja toimintaan. (Pehkonen & Väänänen-Formin 2011, 7, 14.) Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia (2017, 3) on kiteyttänyt sosiaalialan ammattietiikkaa seuraavanlaisesti;

”Eettinen osaaminen on taito, joka kypsyy ja kehittyy ajan myötä vaihtelevissa ammattityöhön liittyvissä tilanteissa ja näiden tilanteiden käsittelyssä työyhteisöissä sekä eri ammattien välisessä yhteistyössä. Sosiaalialan ammattihenkilön tulee arvoistaan riippumatta kunnioittaa asiakkaan oikeutta tehdä omia valintoja, edellyttäen, etteivät nämä uhkaa muiden oikeuksia ja etuja. Ammattihenkilön on puolustettava asiakkaansa ihmisoikeuksia ja ihmisarvoa. Samanaikaisesti on oltava taito kyseenalaistaa omaa ammatillista toimintaansa ja yhteiskunnallista päätöksentekoaan. Tämä on sosiaalialan kriittinen ydin ja ratkaisevin ero muihin ammatteihin.”

Raunio (2011) nostaa esiin eettisyyden merkityksen nimenomaan käytännön sosiaalialan työssä. Hän tuo esille, että sosiaalialalla keskeinen kysymys on, miten asiakkaan kannalta voidaan toimia mahdollisimman hyvin. (Raunio 2011, 117.) Banks (2006, 11) myös toteaa, että eettisyyttä pidetään merkittävänä osana sosiaalialan työtä niin käytännön tasolla kuin myös akateemisesta näkökulmasta käsin. Lastensuojelun käsikirjassa tuodaan niin ikään esille, että työ on arvosidonnaista, sillä työskentelyn lähtökohtana on aina olla lapsen puolella sekä lasta varten. Sosiaalialan ammattietiikka kulkee rinta rinnan niin perustuslain, lastensuojelulain kuin lapsien oikeuksien sopimuksen kanssa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2019c) Sijaishuollon työntekijöiden täytyy siis omaksua eettisyys ja moraali vahvasti osaksi ammatillisuuttaan.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöliitto Talentia kuvaa ammattietiikkaa työntekijän vastuusta käsin siten, että työntekijä vastaa eettisesti ammatilliseen toimintaansa liittyvästä valinnoista, keinoista, kohteiden ja seurausten tutkimisesta ja käsittelystä. Työntekijän täytyy kantaa oma vastuunsa harkintavallassa sekä tiedostettava rajat, mistä voi itse päättää ja mistä ei. Sosiaalialan työssä ollaan usein tekemisissä erilaisten ristiriitojen kanssa. Nämä ristiriidat on hyvä rohkeasti ottaa

työskentelyn kohteeksi. Työntekijällä saattaa olla valta valita mihin asiaan hän tarttuu ja mihin ei sekä miten hän asioita nimeää. Välillä ollaan keinojen äärellä, jotka ovat pakottavia. Sijaishuollon työntekijä voi joutua tilanteeseen, missä pohditaan rajaa yksilön oikeudesta kontrolloida omaa rajaa suhteessa siihen, mihin rajaan saakka asiakkaalla on oikeus kieltäytyä. Työntekijän tekemisillä ja tekemättä jättämisellä on voi olla suoria vaikutuksia asiakkaan elämään. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöliitto Talentia 2017, 25-26.) Banks (2006, 12-13) nostaakin esiin näkemyksen, että tilanteet, jotka ajavat työntekijän vaikeaan moraaliseen päätöksentekoon, ovat sosiaalialalla eettisiä ongelmakohtia.

Kaikkineen lastensuojelulaitoksen ohjaajana ei voi siis työskennellä kuka tahansa, vaan ohjaajalla täytyy olla alan vaatima koulutus ja ohjaajan täytyy omata vankkaa ammatillisuutta sekä ammattieettisyyttä työskennellessä lasten parissa, jotka tarvitsevat historiansa ja nykytilanteensa vuoksi erityistä suojelua. Vastuu työskentelyssä ja päätösten teossa on myös suuri, ja ohjaajan on kyettävä tekemään lapsen edun mukaisia valintoja arjen hektisissä ja haastavissakin tilanteissa.

4 RAJOITTAMINEN LASTENSUOJELULAITOKSISSA

4.1 RAJOITUSTOIMENPITEISTÄ YLEISTÄ

Lastensuojelulain määrittämät rajoitustoimenpiteet ovat nousseet työn kirjoituksissa esiin. Mistä rajoitustoimenpiteiden käytössä on sitten kysymys? Lastensuojelulakiin perustuvat rajoitustoimenpiteet ovat konkreettisin ja viimeisin keino rajoittaa lasta laitoshuollossa, jos muut keinot eivät ole riittäviä turvaamaan lasta tilanteessa. Lastensuojelun sijaishuollon tukimuodoista laitoshuolto onkin ainut paikka, missä kaikkia lastensuojelulailla määriteltyjä rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää. Nykyisten lastensuojelulaissa (417/2007) säädettyjen rajoitustoimenpiteiden tarkoituksena on mahdollistaa sijaishuoltopaikassa asuvien lasten hoidon ja huolenpidon ohella myös kaikkien osapuolten oikeusturvan toteutuminen (Saastamoinen 2018, 4).

Aina lastensuojelulaki ei kuitenkaan ole turvannut täsmällisesti näitä oikeuksia. Saastamoinen (2018) on tutkinut lastensuojelulain historiaa ja tuo esille, että ennen 1984 voimaan tullutta lastensuojelulakia ei säädöksiä rajoittamisesta ollut. Rajoittamista toki tapahtui tuolloinkin, mutta se perusteltiin kasvatusvastuulla ja laitospöydällä. Vuoden 1984 lastensuojelulakiin kirjattiin rajoitustoimista siten, että pakotteita ja rajoituksia olivat päihteiden tai niiden käyttöön liittyvien välineiden taikka turvallisuutta vaarantavien aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöön käyvä tarkastus sekä lapselle osoitetun postin tai muun lähetyksen tarkistaminen. Lakiin oli säädetty myös erityisiä rajoituksia, joita olivat kielto poistua lastensuojelulaitoksen alueelta tai muu lapsen oleskeluun ja liikkumisen rajoittaminen sekä lapsen eristäminen. Tässä laissa ei ollut määritelty rajoitustoimenpiteistä kuitenkaan selkeästi ja ne eivät vastanneet tarkkuudeltaan eikä täsmällisyydeltään perus- ja ihmisoikeussäätelyä. Sen vuoksi lakia päivitettiin täydentämällä näitä säädöksiä rajoitustoimenpiteistä vuonna 2006 voimaan tullessa laissa. (Saastamoinen 2018, 9.) Vuonna 2006 tullessa lastensuojelulaissa (417/2007) määritetään tämän hetkiset rajoitustoimenpiteet, ne ovat esiteltynä tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Laitoshoito sisältää kahden tyyppistä rajoittamista, joita ovat kotikasvatus sekä lastensuojelulain määrittämät rajoitustoimenpiteet. Saastamoinen (2010) tuo esille, että yleensä lastensuojelulaitoksissa rajoittamiseen riittävät normaalit kotikasvatukselliset

säännöt ja ohjeet. Toisinaan kuitenkin joudutaan turvautumaan lastensuojelulaissa määriteltyihin rajoitustoimenpiteisiin, jotka rajoittavan lapsen perusoikeuksia. Rajoitustoimenpiteet eivät ole kasvatustehtävään rinnastettavia rajoittamisia, vaan niillä puututaan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteiden tarkoitus on yhtä lailla toimia kotikasvatuksen tavoin lapsen kasvua ja kehitystä tukevin rajoituksina, mutta ne ovat ankarampia juuri siitä syystä, kun niillä puututaan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteiden käyttö on sallittua ainoastaan tietyissä tilanteissa, tällaisessa tilanteessa lapsi yleensä käyttäytyy itseään, omaisuuttaan tai muita vahingoittavalla tavalla, johon aikuisten täytyy puuttua. Rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisten sääntöjen ja seuraamusten rajaa ei ole aina helppo määritellä. Lasten ja työntekijöiden oikeusturva huomioiden on tärkeää, että rajoitustoimenpiteistä on selkeät määritelmät. (Saastamoinen 2010, 153; Saastamoinen 2018, 3, 11.)

Lastensuojelulaissa määritellään tarkasti rajoitustoimenpiteet sekä se, kuka niistä voi päättää ja kuinka pitkäksi aikaa. Esimerkiksi lapsen yhteydenpitoa (§ 63) voi rajoittaa lastensuojelulaitoksen johtaja 30 päivän ajan ja tämän jälkeen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän täytyy tehdä päätös asiasta. Sosiaalityöntekijän päätös voi olla voimassa enintään vuoden ja sen täytyy olla hyvin perusteltu. Rajoitustoimenpiteen käyttö täytyy aina lopettaa välittömästi, kun perusteita sille ei enää ole. Toisena esimerkkinä liikkumavapauden rajoittamisesta (§ 69) voi päättää lastensuojelulaitoksen johtaja tai hänen kasvatushenkilökunnasta määrittämänsä henkilö seitsemän päivän ajaksi, tämän jälkeen päätöksen tekee jälleen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki (415/2007) § 63, § 69.) Eri rajoitustoimenpiteiden päätöksen tekijöistä ja aikatauluista on säädetty lastensuojelulaissa eri tavalla, ja lastensuojelulaitoksen henkilökunnan tuleekin olla hyvin perillä näistä asioista, kuka voi päättää mistäkin.

Lapsen sijoituksen muodolla on myös merkitystä rajoitustoimenpiteiden käytössä. Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen edellyttää, että lapsi on huostaanotettu tai kiireellisesti sijoitettu. Avohuollon sijoituksena olevaa lasta ei voi rajoittaa rajoitustoimenpiteiden avulla, sillä avohuollon sijoitus perustuu vapaaehtoisuuteen olla laitoksessa ja toimia kyseisen yksikön sääntöjen puitteissa. Lapsen sijaishuoltopaikalla on myös merkitystä. Perhehoidossa lain nojalla voi käyttää ainoastaan yhteydenpidonrajoittamista, kun taas laitoshuollossa voidaan rajoittaa lasta kaikilla

lastensuojelulaissa määritetyillä rajoitustoimenpiteillä. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 61.)

Lastensuojelulaissa säädetään rajoitustoimenpiteiden käytön kirjaamisesta. Rajoitustoimenpiteistä kaikki muut tulee kirjata, paitsi lastensuojelulaissa (71 § - 73 §) säädettyistä lapselle järjestettävästä erityisestä huolenpidosta, sillä tästä säädetään erikseen. (Saastamoinen 2018, 37, 40.) Lastensuojeluyksiköissä tehdyt rajoitustoimenpiteet tulee kirjata asianmukaisesti niiden käytön ja seurannan turvaamiseksi. Kirjauksessa tulisi näkyä rajaustoimenpiteen kuvaus, peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneet henkilöt, käytännön toteutuksesta vastannut henkilö sekä läsnäolleet henkilöt. Kirjauksessa tulee näkyä, miten lasta on kuultu ennen toimenpiteen toteutuksen panon sekä lapsen mielipide asiasta. Kirjauksessa tulee näiden lisäksi näkyä myös toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Kirjaus tulee aina toimittaa lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Osaan rajoitustoimenpiteisiin voi hakea muutosta. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 74, § 89.)

Usein rajoitustoimenpiteiden käyttöä, määriä ja tarkoitusta tarkastellaan näiden dokumenttien valossa. Rajoittamista mietittäessä on tärkeää kuitenkin muistaa, että yksittäinen rajoitustoimenpide ei kerro mitään yhden lapsen kohdalla siitä, mistä on tultu ja mihin ollaan menossa. Sen vuoksi rajoitustoimenpiteiden käyttöä tulisi tarkastella pitkällä aikavälillä suhteessa lapsen kokonaistilanteeseen. Rajoitustoimenpiteillä pyritään saamaan aikaan muutosta lapsen haitalliselle käytökselle, eikä se näy välittömästi. Hänninen (2011, 391) tuokin esille, että käyttäytymisen hallinnan muutokset tapahtuvat yleensä vähin äänin hiljalleen ajan kanssa. Kun rajoitustoimenpiteiden käyttöä tarkastellaan, tulisi sitä tarkastella aikajanalla, ja katsoa onko toivottua muutosta lapsen tai nuoren haitallisessa käyttäytymisessä alkanut tapahtumaan.

4.2 LASTENSUOJELULAIN MÄÄRITTÄMÄT RAJOITUSTOIMENPITEET

Lastensuojelulain (417/2007) luvussa 11 on säädetty sijaishuollossa rajoittamisesta. Rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen (§62), aineiden ja esineiden haltuunotto (§ 65), henkilötarkastus ja henkilökatsaus (§ 66), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, luovuttamatta jättäminen (§ 67), kiinnipitäminen (§ 68), liikkumisvapauden rajoittaminen (§ 69), eristäminen (§ 70) sekä erityinen huolenpito (§71). Pykälässä 63 säädetään yhteydenpidon rajoittamisesta koskevasta päätöksestä ja pykälässä 64 säädetään rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisistä edellytyksistä. (417/2007 § 62 - § 71.)

Yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista, jos yhteydenpito vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen sekä on hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös, jos lapsen henki, terveys, kehitys ja turvallisuus vaarantuvat sekä jos perheen vanhempien ja muiden lasten tai sijaishuollon muiden henkilöiden turvallisuuden vuoksi. Yhteydenpidon rajoittaminen tulee kyseeseen siis ainoastaan silloin, kun se tosiasiallisesti edistää lapsen edun toteutumista ja toimenpiteen tulee olla oikeassa suhteessa sillä tavoiteltavaan päämäärään nähden. (Araneva 2016, 346-347.) Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa viidellä eri tavalla, voimakkain muoto niistä on, ettei vanhemmille tai huoltajille ilmoiteta lapsen olinpaikkaa. Toinen tapa on rajata lapsen ja vanhemman tai muun läheisen tapaamisia. Kolmas koskee puhelimen tai muun yhteydenpitolaitteen kautta tapahtuvaa yhteydenpidon rajoittamista, neljäs taas oikeuttaa takavarikoimaan kyseiset laitteet tai rajoittaa niiden käyttöä. Viides rajoittamistapa koskee niin oikeutta lukea kuin pidättää lapsen lähettämä tai hänelle osoitettu kirje taikka siihen rinnastettava luottamuksellinen viesti. (Räty 2015, 542-548.)

Rajoitustoimenpiteiden käyttämisen yleisiä edellytyksiä määritellään pykälässä 64. Rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa ainoastaan sijaishuoltoyksiköissä. Rajoitustoimenpiteen voi kohdistaa ainoastaan huostaan otettuun lapseen ja vain siinä määrin kuin lapsen oma tai toisen henkilön turvallisuus välttämättä vaatii. Rajoitukset eivät voi toimia rangaistuksina ja niistä on tehtävä aina valituskelpoinen kirjallinen päätös. (Räty 2015, 559.)

Aineiden ja esineiden haltuunotosta (§ 65) on säädetty, että sijaishuoltoyksiköllä on oikeus ottaa haltuunsa sellaiset aineet ja esineet, jolla on tarkoitettu vahingoitettavan joko lasta itseään tai toista osapuolta. Tällaisia aineita voivat olla esimerkiksi alkoholi ja muut huumausaineet, välineitä voi taas olla erilaiset ampuma-aseet ja teräaseet. Myös muita esineitä, kuten mopo ja kännykkä, voi takavarikoida myös, jos ne tuottavat vakavaa vaaraa. (Räty 2015, 567, 570-571.)

Henkilöntarkastuksesta ja henkilönkatsastuksesta (§ 66) säädetään siten, että henkilötarkastuksessa lapsi voidaan tarkastaa, jos on perusteltua epäillä, että hänellä on vaatteissaan yllämainittuja aineita tai esineitä. Tarkistuksen täytyy tehdä aina samaa sukupuolta oleva työntekijä ja mukana on oltava toinen henkilö, joka on myös samaa sukupuolta. Henkilökatsastus antaa taas luvan puhalluttamiseen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamiseen, jos on perusteluta syytä epäillä lapsen käyttäneen päihdyttäviä aineita. (Räty 2015, 573.)

Pykälän 67, eli omaisuuden ja lähetysten tarkistaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, tarkoitus on perustellusti selvittää, onko lapsella hallussaan yllä mainittuja aineita tai esineitä. Esimerkiksi kirje voidaan tarkastaa aineiden tai esineiden varalta, mutta oikeutta ei ole lukea kirjeen sisältöä. Sosiaalityöntekijän päätöksellä voidaan kirje jättää kokonaan luovuttamatta, jos on syytä epäillä sen vakavasti vaarantavan lapsen omaa tai toisten henkeä, terveyttä, turvallisuutta tai kehitystä. (Räty 2015, 578.)

Lapsen kiinnipitämisestä (§68) säädetään siten, että se on pelkkää lapsesta fyysisesti kiinni pitämistä, mikä johtuu lapsen sekavasta tai aggressiivisesta käytöksestä itseään tai muita kohtaan. Kiinnipitämisen tarkoitus on pysäyttää ja rauhoittaa lapsen tällainen käytös, ja se vaatii aina välitöntä puuttumista tilanteen tullessa. Kiinnipitäminen on kuitenkin viimesijainen keino, ensiksi on käytettävä muita keinoja, kuten keskustelu. Kiinnipitämiseksi ei kuitenkaan lasketa pienen lapsen sylissä pitämistä ja rauhoittelua. (Räty 2015, 582.)

Liikkumavapauden rajoittamisessa (§ 69) on kysymys siitä, että lapselle voidaan asettaa määräaikainen kielto poistua sijaishuoltoyksiköstä tai sen alueelta. Perusteena toimenpiteelle täytyy olla se, että se on lapsen huollon kannalta välttämätöntä ja lapsen edun mukaista. Rajoittamisen voi määrätä ainoastaan siksi aikaa, kun lapsen hoito- ja

kasvatus välttämättä edellyttää. Rajoitustoimenpide täytyy lopettaa välittömästi, jos edellytyksiä ei enää ole tai toivottuun tulokseen voidaan päästä muilla keinoilla. (Räty 2015, 584.)

Lapsen eristämisen (§ 70) tarkoitus on puuttua ja katkaista lapsen uhkaavaan käytökseen. Lapsi voidaan eristää, jos hän käytöksellään aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Lapsi voidaan eristää myös muusta erityisestä ja perustellusta, lapsen hengen, terveyden ja turvallisuuden kannalta välttämättömästä syystä. Mahdollinen uhka ei ole riittävä perustelu eristämiseksi, vaan lapsen täytyy tosiasiallisesti käyttäytyä yllä mainitulla tavalla. Eristämiseen ei saa ryhtyä, jos muita keinoja on käytettävissä. Eristäminen ei koskaan voi olla rangaistus. Tärkeää on myös jatkosuunnitella eristysaika, kuten esimerkiksi se, kuka työntekijä huolehtii lapsen turvallisuudesta. (Räty 2015, 587-588.)

Erityinen huolenpito poikkeaa muista rajoitustoimenpiteistä, sillä ettei sitä pysyt tekemään lastensuojelulaitoksen henkilökunnasta kukaan, päätöksen voi tehdä ainoastaan lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Erityinen huolenpito on 12 vuotta täyttäneelle lapselle siihen suunnatussa sijaishuoltoyksikössä järjestettävää erityistä sekä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Erityisellä huolenpidolla pyritään siihen, että yli 12 vuotias lapsi saa kokonaisvaltaista hoitoa myös psyykkisen hoidon tarve huomioiden. Erityisen huolenpidon aikana tehdään intensiivistä työskentelyä luoden edellytykset lapsen tarpeet huomioiden sijaishuollon järjestämiseen. Erityisen huolenpidon aikana voidaan rajoittaa myös lapsen liikkumavapautta pykälien 72 ja 73 nojalla. (Räty 2015, 590.) Päätös erityisestä huolenpidosta voidaan tehdä lapselle, joka vakavasti vaarantaa omaa henkeä, terveyttään tai kehitystään. Erityisen huolenpidon jaksosta puhutaan pysäyttämiskaksena, jolloin aikuiset ottavat lapsen tiiviiseen hoivaan ja yhdessä lapsen ja eri tahojen kanssa pysähdytään vakauttamaan lapsen tilanne ja arvioimaan, mitkä ratkaisut ovat tulevaisuuden kannalta tärkeitä ja mihin tavoitteisiin pyritään kyseisen lapsen kohdalla. Rajoitustoimenpidettä saa käyttää ainoastaan sen aikaa, kun siihen on olemassa perusteet, mutta enintään 90 päivän ajan ja sen vuoksi jaksolla lapsen tilannetta arvioidaan moniammatillisesti ja tiiviisti. (Saastamoinen 2018, 259-260.) Erityisen huolenpito voi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos lapsella on vakava päihdeongelma, rikoskierre tai hän on erittäin itsetuhoinen.

4.3 VALLAN JA KONTROLLIN KÄSITTEET OSANA LAITOSHUOLLON JA RAJOITUSTOIMENPITEIDEN TARKASTELUA

Lasten kohtaaminen sosiaalialan työssä on erityisessä asemassa, sillä sosiaalityön avulla pidetään yllä lasten oikeuksia, koska lapset ovat heikommassa asemassa, eivätkä itse aina kykene vastaamaan omista asioistaan ja omasta parhaastaan. Forsberg, Ritala-Koskinen ja Törrönen (2006) tuovat esille, ettei lastensuojelullisissa kohtaamisissa voida välttyä siltä, että läsnä on kysymykset vallasta, kontrollista ja lapsen sekä asiantuntijatiedon suhteesta. Forsberg ym. kertovat, että lasten kohtaaminen asiakastyössä on lapsen kanssa työskentelyä hetkittäin yksilönä, mutta tavallisimmin osana isompaa kontekstia, kuten esimerkiksi perhe ja koulu tai vaikkapa lastensuojeluyksikkö. Merkityksellistä kohtaamisessa on vuorovaikutussuhteen rakentaminen lapsen kanssa. Lapsilähtöisyys, lasten omat kokemukset sekä mielipiteet, lasten osallisuus sekä aktiivinen toimijuus ovat nousseet keskeisiksi periaatteiksi, kuitenkin siten, että institutionaaliset tehtävät luovat reunaehdoja, suuntaa ja seuraamuksia. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 7, 21-22.)

Valta ja kontrolli liittyvät vahvasti lastensuojelutyöhön, sillä asiakkaalta odotetaan tietyn laista toimintaa, mutta jos hän ei sitoudu, eivätkä tilanne ja tavoitteet etene toivottuun suuntaan, on mahdollista käyttää lakiin perustuvia tahdonvastaisia toimenpiteitä, joiden avulla asiakkaan toimintaa ja tilannetta kontrolloidaan tiettyyn suuntaan. Valtaa omaavalla työntekijällä on siis mahdollisuus asettaa rajoitteita ja sääntöjä toisten henkilön toiminnalle. Rajoitusten ja sääntöjen takana on tarkoitus saada toiminnalle tietty järjestys. Asiakkaiden kohdalla, joita on haastava saada tuettua ja ohjattua takaisin yhteiskunnan osaksi, käytetään tiukentavaa kontrollia. Rajoitteet voivat olla joko symbolisia tai konkreettisia, esimerkiksi rajoittamalla selkeästi yksilön oikeuksia sulkemalla henkilö kontrolloituun tilaan. (Juhila 2006, 13, 51, 78-80, 89.)

Juhila kertoo, että osalla syrjäytyneistä on sellaista käyttäytymistä ja ominaisuuksia, että niihin täytyy puuttua tiukentamalla otetta ja koventamalla kontrollia. Nämä henkilöt ovat marginaalissa ja heistä käytetään nimitystä vaikeasti hoidettavat ja autettava. Tavalliset toimenpiteet eivät yleensä auta kyseisten kohdalla, vaan silloin täytyy miettiä erityispalveluita, joissa on tarjolla erityistä asiantuntemusta. Esimerkiksi vaikeasti

hoidettavat ja autettavat lapset ja nuoret tarvitsevat tällaisessa tilanteessa tiiviimpää kontrollia sekä erityistä asiantuntemusta. (Juhila 2006, 81-84.) Pösö (2004, 40-42) kuitenkin muistuttaa, että esimerkiksi suljettu hoito voitaisiin nähdä myös mahdollisuutena katkaista päihdekierre sen sijaan, että se nähdään ainoastaan eristävänä ja rankaisevana kontrollikeinona.

Kontrollin näkökulmaa pystyy tarkastelemaan esimerkiksi paternalismin näkökulmasta. Paternalismi on käsite, mitä kuvataan toisella sanalla holhous. Launis (2010) tuo esille, että Gerald Dworkin on määritellyt paternalismin siten, että yksilön vapauteen, kuten ajatteluun, tahtoon tai toimintaan puututaan ja se pyritään oikeuttamaan vetoamalla henkilön omaan hyvään, hyvinvointiin, onnellisuuteen, tarpeisiin, arvoihin tai etuihin. Paternalismin tarkoituksena on suojata henkilöä vahingolta, jota hän on toiminnallaan itselleen aiheuttamassa, joko tietoisesti tai tietämättään. Paternalismia voi harjoittaa niin yhteiskunta, ammattikunta tai yksittäinen henkilö. Paternalistinen sekaantuminen muiden ihmisten asioihin rikkoo usein jotakin moraaliperiaatetta tai oikeutta, esimerkiksi totuudessa pysymisen ja lupauksen pitämisen velvoitetta tai yleisemmin itsemääräämisoikeutta. Paternalismin ilmenemismuotoja on myös monia sellaisia, joita ei pysty pitämään minkään moraalisäännön vastaisina. Näitä ovat muun muassa monet vanhempien lapsilleen asettamat rajoitukset samoin kuin terveyskasvatus, joka kohdistuu aikuisiin. Launis siteeraa Heta Gylling sanoin tällaisia paternalismin ilmentymiä ”maltilliseksi paternalismiksi”. Paternalismissa pääsääntönä on, että se vaatii erillisen moraalisen oikeutuksen ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa väliintulo rikkoo jotakin yleisesti hyväksyttyä moraalisääntöä tai oikeutta. (Launis 2010, 137.)

Mitä paternalismi sitten tarkoittaa lasten kohdalla, jotka ovat muutenkin aikuisten huollon ja päätösvallan alaisen? Ben-Porath (2010) tuo esille, että lapset ovat luonnostaan paternalismin alaisia, sillä lapset etenevät polkua, minkä aikuiset ovat katsoneet heille parhaaksi. Lapsiin kohdistuva paternalismia on perusteltu lasten rajoitusten ja suojelun tarpeen mukaan. Lapset eivät kykene ymmärtämään omia pitkäaikaisia etujaan ja sen vuoksi aikuisten rooli, oikeus ja velvollisuus on huolehtia, ettei lapsen omat valinnat heikennä lapsen etua. Lapsen suojeleminen ja lapsuus vaatii aikuisilta velvollisuuksia, eli rajojen asettamista sen sijaan että lasten oikeuksia laajennetaan. Näitä velvollisuuksia voidaan ilmaista paternalismin avulla. Lasten suojeleminen edellyttää aikuisilta oikeuksien suojelemisen lisäksi velvoitteita, joiden avulla lasta pystytään suojelemaan.

Ben-Poarth tuo esille, että lasten ja lapsuuden suojeleminen edellyttää ennen kaikkea aikuisten velvoitteiden asettamista lapsen oikeuksien laajentamisen sijaan. Nämä aikuisten velvoitteet voidaan ilmaista paternalismin avulla. Lapset tarvitsevat yhtäläisen mahdollisuuden tukeen menestyä, eivätkä oikeuksien tuomat puitteet tarjoa yksistään tällaista tukea. (Ben-Poarth 2010, 66-67.)

On olemassa monia muitakin näkökulmia kontrolliin, mutta niitä kaikkia niitä yhdistävä piirre kuitenkin on, että kontrollin syvin näyttäytyy kaikkineen siinä, että sen avulla pyritään saamaan "asiat raiteilleen", pyritään ihmisen hyvään, vaikka kontrolli käsitteenä kuulostaakin yleensä joltain negatiiviselta. Kontrollista ajatellaan globaalilla tasolla samalla tavalla. Hänninen (2011) kertoo, että esimerkiksi Yhdysvalloissa kontrollipolitiikka nousee esille, kun ihminen ei onnistu 'käyttämään vapauttaan vastuullisesti'. Suomessa on nähtävissä hyvin saman kaltaista kontrollipolitiikkaa. Kontrolli kohdistuu yleensä tiettyjen vapauksien uhkatekijöihin. (Hänninen 2011, 391, 402-403.) Näkemys on rinnastettavissa myös paternalismin aikuisen vastuuseen lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi, sillä lapset eivät aina kykeneen tekemään itselleen parhaita ratkaisuja.

Sijaishuollon tarkastelu ei ole yksiselkoista, sillä Enroos tuo esille, että sijaishuollon tehtävä voidaan nähdä erilaisista näkökulmista. Yksi näkökulma on nähdä sijaishuolto kontrolloinnin tehtävästä käsin. (Enroos 2016, 228.) Hoikkala ja Lavikainen tuovat myös esille, että sijaishuollon perustehtävää voi katsoa eri näkökulmilta. He nostavat esille näkökulmista muun muassa koulun käynnin, jonka tarpeeseen vastaa koulukoti, lapsen suojelun, jolloin kyseessä on kaltoin kohdeltu lapsi, hoitamisen mielenterveyden näkökulmasta, sekä kontrollin, jolloin viitataan ei sallitun käytökseen (rikollisuus, päihteet, rajattomuus). (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 4.) Kontrolli nähdään siis vahvasti osaksi sijaishuoltoa, ja varsinkin kun puhutaan lasten ei sopivasta käytöksestä. Sopimattomaan käytökseen yleensä vastataan rajoittamalla lasta joko kasvatuksellisin keinoin tai tarvittaessa rajoitustoimenpiteiden avulla.

Lastensuojelulaitoksen arkea ja sen struktuuria pidetään yllä arjen rakenteilla, säännönmukaisella järjestyksellä ja hierarkkisilla sekä epäsymmetrisillä toimijoiden välisillä suhteilla. Näiden lisäksi eri tavoin toteutetulla liikkumisen sekä toiminnan seurannalla, valvonnalla ja kontrollilla. (Hoikkala 2011, 243.) Lastensuojelulaitoksessa

ohjaajat käyttävät siis työssään valtaa ja kontrollia, kun he rajoittavat lasta rajoitustoimenpiteiden avulla. Kanaoja, Lähteinen ja Marjamäki (2010) tuovat esille, että varsinkin lastensuojelutyössä kontrolli on vahvasti mukana ja sitä perustellaan lapsen edulla ja lapsen tai muiden suojelemisella. Lastensuojelun työntekijät ovat työssään kaksinaisessa roolissa, sillä he tuovat lapsille hoivaa, huolenpitoa ja turvaa, mutta samalla lapsen edun arvioiminen ja tarvittaessa lain nojalla rajoittaminen on kontrolloivaa toimintaa. (Kanaoja, Lähteinen & Marjamäki 2010, 132, 162, 175.)

Aiemmassa luvussa nousi esille, että lastensuojelulaitoksissa on lupa käyttää kaikki rajoitustoimenpiteitä. Kaikissa sijaishuollon paikoissa ei tätä lupaa lastensuojelulain nojalla ole. Kouvonen (2011, 209-210) tuo esille, että rajoitustoimilla lainsäätäjä on halunnut tehdä eroa siihen, miten perheenomaisissa yhteyksissä on hyväksyttäviä sääntelytapoja suhteessa laitossympäristön toimintaan sillä oletuksella, että laitoksiin sijoitetaan haasteellisimmat lapset ja nuoret, joiden hoitoon tarvitaan erityistä ammattiosaamista. Lain säätäjän näkökulmasta käsin laitoshuolto profiloituu siis sellaiseksi toimintaympäristöksi, missä lasten ja nuorten kontrollointi rajoitustoimenpiteiden avulla on sallitumpaa.

Lastensuojelulakiin kirjatut rajoitustoimenpiteet kuvastavat jo itsessään niiden erityisyyttä kontrollin keinona puuttua lasten ja nuorten itsemääräämisoikeuteen. Lastensuojelulaissa (417/2007 § 68) kuitenkin korostetaan kontrollin sijaan rajoitustoimenpiteiden käyttöä hoidollisena ja huollollisena toimenpiteenä. Hoikkalan mukaan ”voimankäyttö” sanaa pyritään tietoisesti välttämään ja luomaan kodinomaisuudesta ja lapsen käsin hoidollinen ja huolenpidollinen näkökulma rajoittamisesta. Hoikkala kuitenkin toteaa, että esimerkiksi kiinnipidossa on kysymys toiminnasta, jossa konkreettisesti lasta pidetään kiinni ja tullaan toisen iholle, jolloin kontrolli kohdistuu niin kehoon kuin mieleen. (Hoikkala 2014, 10)

Laitoshuolto nähdään siis paikkana, johon liittyy vahvasti kontrollin, hallinnan ja rajaamisen elementit hoivan ja huolenpidon lisäksi. Vallan erilaiset muodot ovat siis vahvasti kytköksissä kaikkeen lastenkotitoimintaan ja niihin liittyvät ristiriitaisuudet ja vastakkainasettelut lasten ja aikuisten välillä. Hoikkala toteaa myös, että laitoksissa ilmenevällä vallankäytöllä tavoitellaan kuitenkin lapsen parasta ja pyritään tukemaan hyvinvointia. Kuitenkaan raja lapsen parhaan tavoittelulla tai lapsen

itseäänmääräämisoikeutta alistavilla ja loukkaavilla toimintamuodoilla ei ole kovin selkeä. Hoikkala tuo tutkimuksessaan kuitenkin esille, että lapset ymmärtävät, että rajoitustoimenpiteiden, kuten kiinnipitämisen, tarkoituksena on ohjata heidän omaa toimintaansa ja käyttäytymistä. (Hoikkala 2014, 57-58.) Lastensuojelun käsikirjassa todetaan, että keinot, joilla pyritään lapsen suojaamiseen eivät saa olla liioiteltuja, mutta keinojen tulee tosiasiallisesti myös olla sellaisia, että niillä voidaan taata riittävä apu ja tuki lapselle.

Hoikkala toteaa, että Suomessa lastensuojelulaitosten paikka on erityinen tietyllä tavalla, sillä ne pitävät sisällään erilaisten poikkeavuuden ilmiöiden sekä sosiaalisten ongelmien näkyväksi tulemistä. Lastensuojelulaitokset toimivat kuin näyttämöinä näiden asioiden kohtaamisessa ja käsittelyssä. Laitosympäristössä yhteiskunnan marginaaliset kysymyksen näkyvät konkreettisesti. (Hoikkala 2011, 247) Usein juuri tästä syystä laitoshuollosta esiin nousevat teemat liittyvät negatiivisiin asioihin. Laakso (2009) tuo esille, että jo lähtökohtaisesti kulttuurissamme lastensuojelulaitos ja koti nähdään toistensa vastakohtina siten, että kotiin mielletään rakastava ja huolehtiva ilmapiiri, kun laitospaikkaan taas liitetään käsitteet kontrollista, säännöistä, rutiineista sekä viranomaistyön tunneneutraalisuus. (Laakso 2009, 17.)

Laitoshuolto on saanut pitkään kritiikkiä osakseen ja Laakso (2009, 35) tuokin esille, että kritiikki kohdistuu joukkokasvatukseen, yksityisyyden suojaan liittyviin kysymyksiin sekä kontrollitoimenpiteisiin ja fyysiseen kuriin, joita laitoksissa käytetään. Myös Pekkarinen (2010, 19) kertoo, että rajaa lapsen suojelun ja kontrolloinnin välillä on pohdittu jo pitkään ja vieläkin näyttää siltä, että ne nähdään vastakkainasetteluna aiheuttaen ristiriitoja sen sijaan että, että ne nähtäisiin toisiaan tukevin. Tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta olisi se, että kontrolli voitaisiin nähdä myös osana lapsen suojelemista ja turvan tuomista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 POHJUSTUSTA AIHEEN VALINTAAN

Keskustelua lastensuojelun ja sijaishuollon tilasta on käyty julkisesti useasti. Vuonna 2018 aihe nousi jälleen esille, kun erääseen lastensuojelulaitokseen tehdyn tarkastuksen seurauksena oli ilmennyt lasten kaltoinkohtelua ja oikeuksien polkemista sekä laittomia rajoitustoimenpiteitä. Keskustelua lastensuojelulaitosten tilasta käytiin kiivaasti, ja useat tahot esittivät asiassa mielipiteitään. Olen tuonut työssäni esille, että nämä kirjoitelmat vaikuttivat aiheeni valintaan. Keskustelujen esiin tuominen luo pohjan myös sille, minkälaisiin näkemyksiin ohjaajat perustivat ajatuksiaan rajoittamisesta sekä rajoitustoimenpiteiden käytöstä, sillä ohjaajat vastasivat mielikuvitteiselle keskustelupalstalle ajatuksiaan rajoittamisesta siten, kuin kirjoittaisivat niitä vastaukseksi tähän julkiseen keskusteluun. On siis hyvä tuoda esiin, mitä pitävät sisällään julkiset keskustelut, jotka taustalla vaikuttavat.

Keväällä 2018 tehdyn tarkastuksen seurauksena lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila on vaatinut sosiaali- ja terveysministeriöltä kaikkien koulukotilasten kuulemista ja on sittemmin laajentanut kuulemisen koskemaan kaikkia sijaishuollon lapsia. Hän on myös vaatinut sosiaali- ja terveysministeriötä tekemään arvion koulukotijärjestelmän toimivuudesta suhteessa lapsen kasvuun, kehitykseen, oppimisen tukeen sekä lapsen yhteiskuntaan kiinnittymiseen. (Kurttila 2018.) Julkiseen keskusteluun ovat yhtyneet muutkin. Helsingin Sanomien mielipidepalstalla Susanna Hoikkala ja Elina Pekkarinen ovat tuoneet kantansa esiin. Heidän mielestään lastensuojeluyksiköiden valvonta on hataralla pohjalla. Sijoituksen lähtökohtaisesti tulisi antaa lapselle aiempaa paremmat olot, eikä pahentaa niitä. Hoikkala ja Pekkarinen esittävät, ettei koulutuksesta huolimatta kaikilla alan ammattilaisilla ole inhimillisiä ominaisuuksia. (Hoikkala & Pekkarinen 2018.) Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko otti myös asiaan kantaa 20.9.2018 tuoden esille, että lapsia on kuultava sijaishuollossa. Saarikon mukaan valvonnan resurssit ovat osoittautuneet myös riittämättömiksi. Lakiin tarvitaan muutos. (Saariko 2018.)

Pohjolakodista annettiin vastaus keväällä 2018 tehtyyn tarkastukseen ja julkiseen keskusteluun Pohjolakodin johtaja Kati Lehtola toimesta. Hän kertoi, että havaittuihin puutoksiin on tehty muutoksia tuoden kuitenkin myös esiin koulukotinuorten haasteet, sillä koulukotiin tullaan viimesijaisesti, kun hoitoa ja huolenpitoa ei muualla sijaishuollossa voi toteuttaa. Asiakas on pääsääntöisesti 16-vuotias ja ongelmat ovat jo hyvin moninaisia ja vaikeita. Lehtola nostaa esiin lain epäkohdat vastata tällaisten nuorten tarpeeseen suojellakseen heitä itseä omalta käytökseltään. (Lehtola 2018.) Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöliitto Talentian mukaan on syytä miettiä ammattihenkilölain näkökulmasta asiaa, nyt arvioimatta on jäämässä henkilöstön tosiasialliset mahdollisuudet selviytyä lakiehdotuksessa ehdotetuista tehtävistä. Talentiasta myös nostetaan esiin, että henkilöstön osaaminen, työhyvinvointi- ja turvallisuus olisi asetettava toimenpano-ohjelmassa keskiöön ja varmistettava, että henkilöstö todella pystyy hoitamaan työtehtävänsä lain vaatimalla tavalla. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2019.) Lastenpsykiatri, psykoterapeutti Janna Rantala haluaisi viedä keskustelua eteenpäin kysyen; ”Mistä kaikesta lapsilta ja nuorilta kysytään, kun heitä kuullaan? Mihin toimiin hankittu tieto johtaa?”. Rantala kysyykin, olemmeko huolehtineet tarpeeksi niin sijaishuollon lapsista, mutta myös heistä huolehtivista aikuisista? Ensin täytyy luoda yhteisö, missä vaativaa ja korvaamatonta työtä on mahdollista tehdä ja pysyä inhimillisenä. Vain sellaisessa ympäristössä ja yhteisössä on lapsen hyvä kasvaa. (Rantanen 2018.)

Yllä esitetyt näkemykset havainnollistavat käytyjä keskusteluja. Nämä näkemykset saivat itseni pohtimaan, mitä ohjaajat ajattelevat tästä keskustelusta ja mitä mieltä he olisivat, jos vastaisivat keskusteluun, sillä heidän ääntään ei tässä julkisessa keskustelussa tuotu esiin ollenkaan. Oman lastensuojelun laitoshuollon työkokemuksen valossa osasin epäillä, että ohjaajilla saattaisi olla mielipiteitä asiaan liittyen. Tästä lähti ajatus työni aiheesta.

5.2 TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ

Pro gradu -tutkielmani aiheena on lastensuojeluyksiköiden ohjaajien näkemykset ja mielipiteet rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Edellisessä kappaleessa

esittelemäni, vuonna 2018 julkisesti käyty keskustelu lastensuojelulaitoksissa laittomasta rajoittamisesta ja lapsen oikeuksien polkemisesta kirvoitti aiheen valintaan. Yhteiskunnallisesti merkittävien päättäjien ja asiakkaan ääni on kuultu tässä julkisessa keskustelussa vahvasti.

Sijoitettujen lasten haasteet saattavat olla isoja ja monisäikeisiä. Tämä tekee myös työntekijöiden työstä sijaishuollon arjessa haastavaa ja vaativaa. Julkinen keskustelu on saanut ikävän sävytteen, sillä osoittava sormi kohdistuu juuri näihin sijaishuoltoyksikön työntekijöihin, jotka tätä haastavaa ja vaativaa työtä pyrkivät lapsen etu edellä tekemään. Keskustelussa, mitä nyt on käyty lastensuojelun rajoittamiseen liittyen, ei ole kuulut sijaishuollon työtä tekevien ohjaajien ääntä.

Ohjaajien näkökulma rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvissä ajatuksissa on tärkeä, sillä he ovat niitä henkilöitä, jotka ovat käytännössä rajaamassa lapsia tarvittaessa. Heillä on ensiarvoisen tärkeää sellaista tietoa rajoitustoimenpiteistä ja niiden käytöstä sekä tilanteista, missä tarve rajoitustoimien käytölle syntyy. Rajoitustoimenpiteiden käyttö on osa lastensuojelulaitosten arkea, mutta käyttötilanteiden moninaisuutta ei kunnolla tunneta, eikä niitä ole tutkittu. Mielenkiintoni heräsikin kuulemaan heitä, jotka arjessa lasten sääntöjen noudattamisesta ja rajoittamisesta vastaavat ja ennen kaikkea lasta suojelevat.

Tarja Heino ja Tarja Pösö (2003, 593) tuovat esille, että eri toimijoiden tarinoiden kuuntelemista olisi tuotava osaksi vallitsevaa lastensuojeluymmärrystä. Julkisessa keskustelussa tämän tärkeän näkökulman kuulematta jättämisen vuoksi, tutkimusaihe on erittäin kiinnostava tutkijalleen, mutta myös erittäin aiheellinen sekä relevantti tutkittavaksi. Tutkimuskysymyksenäni muodostui näiden näkemysten pohjalta lastensuojelulaitosten ohjaajien näkemykset rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä.

5.3 OHJAAJIEN KIRJOITELMAT AINEISTONA

Laadullisessa tutkimuksessa aineistona voi toimia kirjallinen materiaali. Materiaalit ovat jaettavissa yksityisiin dokumentteihin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin. Joukkotiedotuksen tuotokset voivat olla esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehdet sekä lisäksi elokuvat, ja radio- ja tv -ohjelmat. Yksityisiä dokumentteja voivat olla esimerkiksi kirjeet, päiväkirjat, muistelmat, esseet, sopimukset sekä eläytymismenetelmien kautta saatava aineisto, kuten esimerkiksi kirjalliset dokumentit. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 84.) Tässä tutkielmassa aineistonkeruumenetelmänä on toiminut eläytymismenetelmä, sillä sijaishuoltoyksikön ohjaajien oli mahdollista vastata kirjoitelmapyyntöön (ks. LIITE), missä pyydettiin heitä vastaamaan mielikuvitteiselle sanomalehden mielipidepalstalle siitä, mitä he kirjoittaisivat omasta näkemyksestään rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön lastensuojelulaitoksessa. Aineisto koostuu näistä ohjaajien kirjoitelmista.

Vuonna 2018 media julkaisi useita kirjoituksia lastensuojelun sijaishuollon tilanteesta, kuten kuvaan jo aiemmin. Julkisessa keskustelussa on kuitenkin aina muistettava, että medialla on omat periaatteensa julkaisujen julkaisemissa. Useimmiten asioita yksinkertaistetaan ja tapahtumat tuodaan esille joko hyvinä tai huonoina mustavalkoistaen asiat. Esimerkiksi sosiaalialasta media esittelee usein vain uhrin syyllistä etsien. Sosiaalialan työ on kuitenkin monikerroksista ja se sisältää jatkuvia muutoksia sekä epävarmuustekijöitä. Sosiaalialan työn syiden ja seurausten suhde on yleensä hyvin monimutkainen ja polveileva, eikä ollenkaan yksiselitteinen kuten media sen ilmaisee. (Sinko 2004, 83-84.)

Sosiaalialan työssä rinnalla kulkevat myös aina asiakkaiden yksityisyyden suojaaminen ja salassapitovelvollisuus, mitkä itsessään jo tuovat sen, ettei sosiaalialan työstä voida puhua medialle. Soini ja Hurskainen tuovat esille, että sosiaalisessa mediassa puhutaan paljon lastensuojelusta, mutta puhe on hyvin yksipuolista, sillä keskustelusta puuttuu lastensuojelun ammattilaisten näkemykset sekä asiantuntemus. Keskustelu ja tiedot saattavat tämän vuoksi sisältää virheellistä tietoa sekä asioiden vääristymistä, mikä tekee mediassa käydystä keskustelusta ongelmallista. (Soini & Hurskainen 2017, 71.)

Kirjoitelmapyyntö luotiin tämän julkisen keskustelun pohjalta siten, että ohjaajia pyydettiin kirjoittamaan ajatuksiaan rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä lastensuojelulaitoksessa ikään kuin mielikuvitteiselle sanomalehden mielipidepalstalle. Laakso ja Sarajärvi tuovat esille, että laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tilastolliset yleistykset vaan tarkoituksena on pyrkiä kuvamaan tiettyä ilmiötä tai tapahtumaan, ymmärtämään jotain toimintaan sekä asettamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta tälle ilmiölle. Laadullisessa tutkimuksessa juuri tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät mahdollisimman paljon tutkittavasta aiheesta ja heillä on kokemusta asiasta. (Laakso & Sarajärvi 2009, 85.) Kirjoitelmapyyntö mahdollisti lastensuojelulaitoksessa työskenteleville ohjaajille tilan tuoda omia näkemyksiään esille nimettömästi sekä salassapitovelvollisuutta rikkomatta. Salassapitovelvollisuus estää ohjaajia tuomasta esille heidän näkökulmaansa tilanteista, mitä esimerkiksi tässä kyseisessä julkisissa keskusteluissa on nostettu esiin.

5.4 TUTKIMUSAINEISTON ESITTELY

Tutkimusaineisto koostuu sijaishuoltoyksiköiden ohjaajien kirjoitelmista sijaishuollossa rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteistä. Ohjaajat saivat tuoda omia näkemyksiään esille rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä lastensuojelulaitoksessa suhteessa julkisesti vuonna 2018 käytyyn keskusteluun rajoitustoimenpiteiden vääränlaisesta käytöstä lastensuojeluyksikössä. Aineiston hankinta eteni aluksi siten, että hain tutkimuslupaa kolmeen eri organisaatioon. Sain tutkimusluvan näihin kaikkiin. Tutkimuslupan saatua lähetin Kirjoitelmapyynnöt. Jokaisessa organisaatiossa oli useampia eri yksiköitä. Arviolta tutkimukseen osallistuisi noin 18 yksittäistä yksikköä. Yhdessä yksikössä työskentelee seitsemän ohjaajaa sekä mahdollisia sijaisia, erityisyksiköksi profiloiduissa lastensuojeluyksiköissä työntekijäresurssi on suurempi. Kirjoitelmapyynnön tavoitti arviolta noin 130 sijaishuoltoyksikön ohjaajaa.

Kirjoitelmapyyntöihin vastaaminen eteni eri organisaatioissa eri tavalla. Kahteen organisaatioon toimitin kirjallisena kirjoitelmapyynnöt joulukuulla 2018. Kummassakin organisaatiossa oli joulunaika ja vuoden vaihde tuonut paljon kirjallisia töitä ja muutoksia

sijaishuoltoyksikön arjessa, mikä toi haastetta kirjoitelmapyyntöön vastaamiseen. Kummassakin organisaatiossa jatkettiin aikaa pidemmälle, tammikuulle 2019 saakka. Näistä organisaatioista kirjoitelmapyyntöön vastauksia tuli yhteensä neljä, toisesta neljä ja nolla. Kolmas organisaatio tarttui tutkimukseen eri tavalla, sillä organisaatiosta autettiin kirjoitelmapyynnön levittämisessä. Sähköpostitse lähetettiin linkki jokaiselle ohjaajalle erikseen ohjelmaan, minkä kautta he saivat nimettömänä vastata kirjoitelmapyyntöön. Prosessi viivästyi tästä syystä alkuperäisestä aikataulusta, ja sain tulokset käyttöni helmikuulla 2019. Vastauksia tuli yhteensä seitsemän. Aineisto, mikä oli tässä vaiheessa koossa, oli sisällöltään erittäin rikasta, mutta määrä jäi odotetusta hieman. Tämän vuoksi tutkimusta laajennettiin vielä yhden organisaatioon eräisiin yksiköihin. Näistäkään yksiköistä ei tullut yhtäkään vastausta ohjaajilta määräaikaan mennessä.

Kaikkiaan vastauksia kirjoitelmapyyntöön tuli 11. Näistä vastauksista seitsemän oli tavallisista laitoshuollon yksiköistä ja neljä erityisyksiköksi profiloituneista laitoshuollon yksiköistä. Määrällisesti aineisto jäi pienemmäksi odotetusta, mutta sisällöllisesti aineisto oli kuitenkin erittäin asiapitoista, ja tämän vuoksi aineisto lopulta katsottiin riittäväksi tämän tutkielman tekemiseen. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 85) muistuttavat, että lopulta ratkaisevaa ei ole aineiston koko vaan tulkintojen syvyys ja kestävyys. Kirjoitelmien pituus vaihteli puolesta A4 sivusta vajaaseen kahteen sivuun ja yhteensä niitä on yhteensä 10 sivua. Kirjoitelmissa oli kuvattu keskeisiä teemoja ja tärkeitä näkökulmia erittäin monipuolisesti. Kirjoittajilla vaikutti olevan napakka kirjoittamistyyli ja kirjoitusten sisällöt pitäytyivät asiassa, eikä kirjoitelmissa ollut asiaa aiheen ulkopuolelta.

Lastensuojelulaitoksen ohjaajien kirjoitelmia oli kaiken kaikkiaan yllättävän vaikea saada. Kirjoitelmapyyntö otettiin jokaisessa organisaatiossa vastaan positiivisesti ja asia koettiin erittäin tärkeäksi. Yksiköistä kerrottiin myös, että aihe on puhututtanut ja aiheesta on käytä lastensuojelulaitoksen arjen keskellä ”kahvipöytäkeskusteluja”. Tuomi ja Sarajärvi tuovat esille, että kirjallisen aineiston keruun menetelmässä kannattaa pitää mielessä, että tutkija luo oletuksen, että kirjoittaja kykenee tuottamaan kirjallisen tuotoksen ikää, kirjalliseen kykykseen ja kirjoittamiseen sitoutumiseen liittyen. Tämän vuoksi tutkijan tutkimusaineisto saattaa jäädä laihaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 84.) Lastensuojelulaitosten arkea kuvataan hektiseksi, eikä aina kirjoitustöille löydy aikaa, tämä ajan puute voi olla syynä siihen, miksi kirjoitelman tekemiseen ei pystytty

sitoutumaan ja kirjoitelmia tuli suhteellisen vähän. Myös kirjoitelmiin vastaamisen aikataulu saattoi tuoda haastetta, sillä se sijoittui joulun ja vuodenvaihteen aikoihin, jolloin lastensuojelulaitoksissa saatetaan tehdä erillisjärjestelyjä esimerkiksi laitosten aukioloaikojen suhteen.

5.5 AINEISTON ANALYYSI

Tutkimusaineiston analysointimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 91) tuovat esille, että sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Kiviniemi (2010, 80) jatkaa, että laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on löytää keskeisiä ydinkategorioita aineistosta. Aineiston analyysin tehtävä on tiivistää, jäsentää sekä järjestää aineistoa siten, ettei mitään olennaista jätetä pois, vaan tiedon määrä lisääntyy. Aineisto antaa myös mahdollisuuden löytää uusia näkökulmia tutkittavasta aiheesta. (Eskola 2001, 136, 146.)

Sisällön analyysillä pyritään saamaan tiivistetty kuvaus yleisessä muodossa tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysissä on tarkoitus etsiä ja analysoida aineistosta merkityksiä ja sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104.) Latvala ja Vanhanen-Nuutinen (2001) tuovat esille, ettei sisällönanalyysi ole pelkkä tekniikka sisällön kuvauksen tuottamiseen, vaan siinä ilmenevät niin aikomukset, merkitykset, tarkoitukset, seuraukset sekä yhteydet käytettyyn aineistoon. Sisällönanalyysi on prosessi, mikä pitää sisällään analyysiyksikön valinnan, aineistoon tutustumisen, sen pelkistämisen ja luokittelun sekä tulkinnan. Myös prosessin luotettavuuden arviointi on osa prosessia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 21, 43.)

Sisällönanalyysin voi toteuttaa kolmella tavalla, joko teorialähtöisesti, teoriaorientoituneesti tai aineistolähtöisesti. Teorialähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet tuodaan aikaisemmasta viitekehyksestä. Teoriaorientoituneessa analyysissä tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat niin aineistolähtöisyys kuin valmiit mallit, joita

tutkija pyrkii yhdistelemään toisiinsa. Aineistolähtöisessä analyysissä teoriakäsitteet luodaan taas aineistosta käsin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-98.) Tässä työssä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

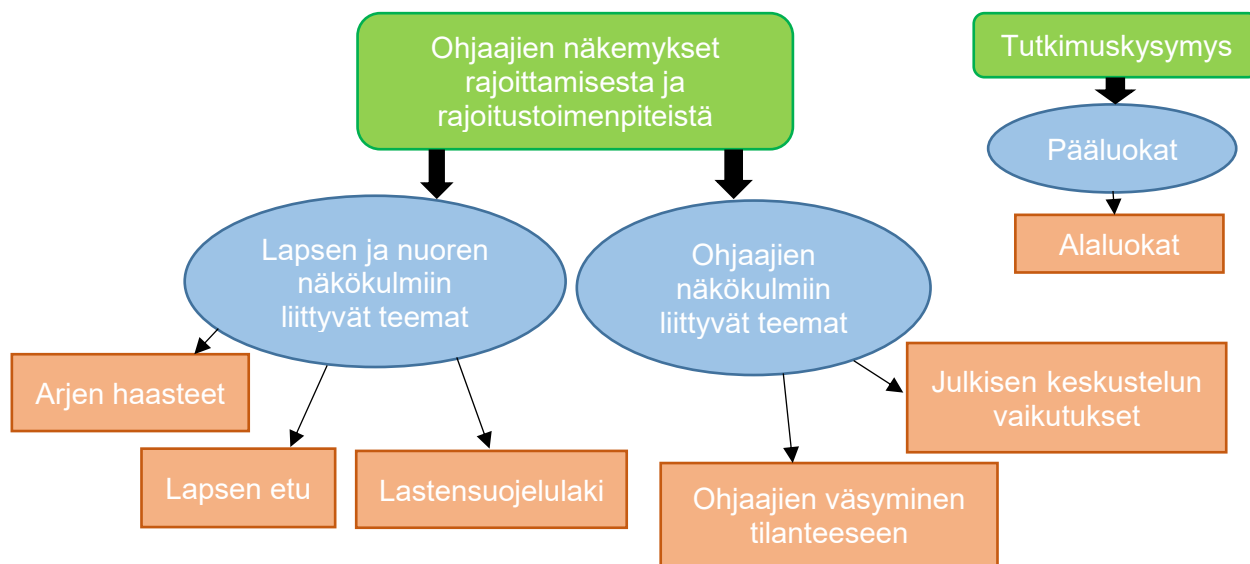
Aloitin työskentelyn kirjoitelmien nimeämisestä. Nimesin kirjoitelmat siten, että nimesin tavallisista lastensuojelulaitoksista tulleet kirjoitelmat T1, T2, T3, aina T7 saakka. Erityiseen tukeen profiloituneiden lastensuojeluyksiköiden kirjoitelmat nimesin E1, E2, E3 ja E4. Nimeämisen jälkeen etenin aineistolähtöisen sisällön analyysin prosessin mukaisesti. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi. Prosessin ensimmäinen vaihe alkaa aineiston pelkistämällä. Aineiston pelkistämisessä tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto karsitaan pois. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101.) Etsin tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä ja kiinnostavia asioita lukien aineistoa läpi useaan kertaan.

Toisessa vaiheessa aineistoa rytmitetään siten, että aineistosta etsitään sekä samankaltaisuuksia, että eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102). McLure (2014) tuo esille, että sisällönanalyysissä käytetään koodausta ja teemoittelua aineiston analysoinnin apuna. Koodaamisessa ajatellaan, että ensin on aineisto ja aineistosta etsitään toistoja ja säännönmukaisuuksia tai järjestystä. Näiden avulla voidaan nimetä, koodata tai luokitella aineiston sisältöä. Koodaamalla voidaan myös vähentää kompleksisuutta yhdistelemällä, kategorisoimalla ja käsitteellistämällä sisältöä. (McLure 2014, 165.) Nostin esiin tärkeitä asioita, joita nousi esiin teksteistä, koodasin erivärisillä alleviivaustusseilla eri teemoja.

Seuraavassa vaiheessa samankaltaiset käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokiksi ja luokat nimetään aiheen mukaan. Ensin muodostuvat alaluokat, joista muodostetaan yläluokat ja yläluokista pääluokat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102.) Pelkistin aineistossa esiin nousseita ilmaisuja ja muodostin ala- ja pääluokat. Pääluokkia muodostui kaksi, jotka sivuavat tutkimusaiheeni keskeisiä näkökulmia. Toisen pääluokan alle muodostui kolme alaluokkaa ja toisen alle kaksi.

Loin kuvion (Kuvio 1) havainnollistamaa ala- ja pääluokkia. Tutkimuskysymyksen suuntaisesti kaksi pääluokkaa löytyi ohjaajien näkemyksistä suhteessa lapseen sekä ohjaajien näkemyksistä suhteessa omaan työhönsä. Lapsiin ja nuoriin liittyvien

näkemyksen alle muodostui kolme eri teemaa; arjen haasteet, lapsen etu ja lastensuojelulaki. Ohjaajiin itseen liittyvistä tuloksista nousi esiin ohjaajien väsyminen nykytilanteeseen sekä julkisen keskustelun mukanaan tuomat seuraukset omaan työhön.

Kuvio 1. Tulosten luokittelua

Viimeiseen vaiheeseen kuuluu yhteenvedon tekeminen tuloksista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.) Esittelen analyysistä nousseet asiat kappaleessa kuusi (6). Esittelen tulosten lomassa myös suoria lainauksia ohjaajien kirjoitelmista kuvaamassa käsiteltäviä asioita. Ohjaajat ovat tuoneet sellaisella tavalla esille tuloksissa ajatuksiaan, että ne rikastuttavat tulosten esittelyä. Lainaukset olen erotellut lainausmerkeillä, pienemmällä fontilla, rivinvälillä sekä kursivoidulla tekstillä. Lainauksen perässä on merkintä (T1, T2 jne.) kertomassa siitä, mistä kirjoitelmasta lainaukset ovat poimittu.

5.6 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tieteelliseen tutkimukseen kuuluu eettinen pohdinta. Eettinen pohdinta kuuluu erityisesti sosiaalialan tutkimukseen, sillä tutkittavat ilmiöt liittyvät yleensä ihmiselämään ja sen haavoittuvuuteen. Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite on tutkijan näkökulman lisäksi olla

tutkimukseen osallistuville ihmisille hyödyllistä sekä rakentavaa, eikä osallistuminen voi aiheuttaa vahinkoa tutkittavalle. Ihmistieteellisen tutkimuksen lähtökohtana tutkimuseettisesti on ihminen, jonka loukkaamattomuutta sekä itsemääräämisoikeutta täytyy kunnioittaa tutkimuksen joka vaiheessa. (Rauhala & Virokangas 2011, 235, 246, 251.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 20) mukaan tutkimuksen eettisyys perustuu niin informointiin, suostumukseen, luottamukseen, yksityisyyteen kuin seurauksiin. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojeluyksiköissä työskentelevien ohjaajien näkemyksiä rajoitustoimenpiteistä, jossa kirvoittavana tekijänä toimii tämän hetkinen julkinen keskustelu aiheesta. Julkisen keskustelun vuoksi työntekijä ja jopa lastensuojeluyksikkö ovat herkässä asemassa vastaamaan näkemyksensä keskusteluun. Tämän vuoksi tutkimuksessa anonymiteetin säilyminen on tutkittavan kannalta erityisen tärkeää. Tutkielmassa huomioitiin hyvien käytänteiden mukaisesti huomioimaan anonymiteetin säilyminen.

Kuula (2006, 124) tuo esille, että ihmisen yksityisyyden kunnioittaminen on yksi keskeisimmistä tutkimuseettisistä normeista. Kirjoitelmapyynnössä tuotiin esille myös, että ohjaajan anonymiteetin säilymisestä huolehditaan hyvien käytäntöjen mukaisesti, ja niin on toimittu. Tässä tutkimuksessa yksityisyyden suojaamisen varmistaa myös se, ettei tutkijalle tule tietoon, kuka on kirjoitelmapyyntöön vastannut. Jos kirjoitelmassa kuitenkin ilmenee yksilöiviä seikkoja, ne on poistettu tutkimuksen raportoinnista. Kuula (2006, 125) tuo esille myös, että tutkittavan on itse voitava päättää yksityisyytensä rajat, eli mitä hän ajatuksistaan haluaa kertoa. Tämän tutkimuksen kirjoitelmapyyntö sisälsi avoimen kysymyksen rajoittamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä, johon tutkittavat vastasivat parhaaksi näkemällään tavalla.

Kirjoitelmapyynnössä kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja se, että tutkimusaineistoa tultiin käyttämään ainoastaan tässä tutkielmassa. Osallistujien suostumus on tutkielmassa otettu huomioon siten, että lastensuojeluyksiköiden ohjaajat saivat itse valita osallistumisensa tutkimukseen kirjoittamalla näkemyksensä aiheesta. Tutkimusaineistoa käytettiin ainoastaan tässä tutkimuksessa ja sitä säilytettiin asian mukaisesti, paperiversioita lukollisessa kaapissa ja verkon välityksellä tulleita erillisellä muistikortilla.

Tutkielman valmistuttua, aineisto hävitettiin asianmukaisesti silppuamalla kirjoitelmat ja tuhoamalla tiedostot.

Tutkimuksen aineiston ja analyysin on oltava luotettavaa. Tämän tutkimuksen aineiston luotettavuus perustuu siihen, että tutkimukseni tieto on saatu suoraan laitoshuollon ohjaajilta, joilla on kokemus rajoitustoimenpiteiden käytöstä sekä laitoksen arjessa elämisestä. Ohjaajat tekevät päivittäin töitä lastensuojelulaitoksissa ja kohtaavat monenlaisia tilanteita lasten kanssa arjessa välillä joutuen rajoittamaan heitä. Suora tieto laitoshuollon työntekijöiltä, jotka ovat nähneet ja kokeneet lasten ja nuorten kanssa monia erilaisia tilanteita, on siis luotettavaa heidän lastensuojelutyön kokemuksen vuoksi.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 NÄKÖKULMIA LASTEN JA NUORTEN RAJOITTAMISESTA

6.1.1 RAJOITTAMISEN HAASTEET ARJESSA

Kirjoitelmissa tuotiin esille, että tilanteet lastensuojelulaitoksen arjessa ovat erittäin vaikeita, mutta ohjaajilta on viety keinot puuttua tilanteisiin. Ohjaajat kirjoittivat, ettei ”normaali maalaisjärjen käyttö” tunnu enää olevan sallittua lastensuojelulaitoksen nopeasti muuttuvissa tilanteissa ja lapsilla on nykyään enemmän oikeuksia kuin velvollisuuksia. Tämä näkyy seuraavassa otteessa, jossa lastensuojelun tilannetta on kuvattu haasteelliseksi.

”Olen aivan kauhistunut tilanteesta jossa lastensuojelu on viimeisen vuoden aikana suorastaan romahtanut niin nuorten näkökulmasta kuin aikuisten näkökulmasta. Tässä on annettu täysi vastuu lapsille omasta kasvusta ilman mitään aikuisen ohjausta ja tukea. Aikuisia on kyllä läsnä, heillä on vankka ammattitaito ja he ovat valmiita kulkemaan nuoren rinnalla mutta lain lukeminen on käännetty niin ettei aikuisella ole mitään mahdollisuutta auttaa nuorta.” (T6)

Rajoittamisen haasteena kuvataan sitä, että työntekijöiltä on viety työkalut auttaa ja suojella lapsia ja nuoria. Ohjaajat kokevat, etteivät he enää tarvittaessa pysty rajoittamaan lasta tai nuorta suojatakseen heitä. Työntekijät sivutetaan täysin tai käännetään negatiivinen linssi heidän toimintaansa. Samaan aikaan lapsia kuullaan ja heidän oikeuksiaan lisätään.

Lasten rajoittamisessa vaikeutta on muun muassa puuttua lapsen kännykän käyttöön, tupakointiin ja henkilötarkastuksiin minkä kautta saataisiin päihteet tai teräaseet pois. Myös kiinnipitotilanteita kuvattiin sellaisiksi, joita täytyy miettiä. Joskus kiinnipidon välttäminen johtaa siihen, että lapsi tai nuori saattaa hajottaa paikkoja ja paiskia tavaroita. Lapsen liikkumavapautta ei myöskään voi rajoittaa etukäteen, joten lapsi on päästettävä menemään, vaikka on arvattavissa riski päihteiden käytöstä, rikollisesta toiminnasta tai siitä, että lapsi ajautuu tilanteisiin missä tulee hyväksikäytetyksi. Lapsiin ja nuoriin ei voi koskea fyysisesti saattaakseen häntä esimerkiksi kouluun, vaikka koulunkäymättömyys on ollut juuri yksi peruste sijoitettaessa. Arjen tilanteita kuvataan seuraavissa otteissa;

"Olen törmännyt esimerkiksi siihen, ettei lapselle tehdä enää henkilötarkastusta, mikäli tämä siitä kieltäytyy, vaikka olisi epäily, että hän tuo yksikköön mukanaan huumaavia aineita. " (E1)

"Parhaimmat käärivät sätkän ohjaajan katsoessa vieressä ja kun nuori hyppää autosta ulos, pistää tämä tupakaksi. Jos huomaat että nuorella on nuuska huulella, et voi muuta kuin kehottaa sylkäisemään pois." (E2)

"Erikoista on tämän päivän ajattelussa myös se, että sijaishuollossa olevaa lasta ei voida tahdosta riippumatta fyysisesti saattaen huolehtia kouluun. Motivoivalla keskustelulla harvemmin saadaan liikkeelle lapsi, joka juntautuu huoneeseensa ja kieltäytyy lähtemästä kouluun. Lapsen sijoituksen yksi merkittävä peruste saattaa olla koulunkäymättömyys" (E4)

Sijaishuollon tavoitteena on opettaa lapselle ja nuorelle oman elämänhallinnan kannalta tärkeitä taitoja, kuten läksyihin keskittyminen, tarvittavan unen saaminen, rahan käyttö sekä omista asioista ja tavaroista huolehtiminen kuten omat salassa pidettävät asiakirjat. Sen tavoitteen toteutumista kuvattiin haittaavan esimerkiksi puhelimen jatkuvan käytön lisääntymisen myötä, se saattaa vaikeuttaa lapsen perustehtävien tekemistä kuten läksyihin keskittymistä ja unta. Puhelinta ei kuitenkaan voi kasvatuksellisessa mielessä ottaa pois lapselta siksi aikaa, että nämä asiat hoituisivat, vaan ainoastaan rajoittamispäätöksen turvin, eikä kyseiset asiat ole riittävä peruste lain näkökulmasta rajoittaa lapsen puhelimen käyttöä. Lapsella on myös oikeus tiettyyn käyttörahaan kuukaudessa ja lapsi voi sen käyttää miten haluaa. Tässä tilanteessa ohjaajat ovat myös kädettömiä puuttumaan siihen, mihin lapsi tai nuori rahansa käyttää, kuten esimerkiksi päihteisiin. Tulosten perusteella tällaiset asiat vaikuttavat negatiivisesti lastensuojelulaitoksessa arjen pyörimiseen ja lapsen vastuulla olevien asioiden hoitumiseen.

Ohjaajat kertovat, että lastensuojelulaitokseen sijoitetuilla nuorella on taustalla jo monen laisia ongelmia. Nuoren taustat voivat olla erittäin rikkonaiset ja matkaan on ehtinyt kertyä monen laisia häntä itseään vahingoittavia asioita kuten päihteiden käyttöä ja rikollisuutta. Nuorella voi olla takanaan jo monta sijoitusta eri paikkoihin, mitkä ovat epäonnistuneet. Keinot selviytyä elämästä, ovat myös voineet muodostua oman laisikseen näistä taustoista käsin.

"...nuorten karkailut ja alkoholin käyttö ovat lisääntyneet. Nuoret hajottavat ja heittelevät paljon tavaroita" (E1)

".. heidän taustallaan on paljon väkivaltaa, päihdehistoriaa ym. epäsosiaalista toimintaa." (T5)

"laitoksissa ja erityisesti haastavimpien lasten erityisyksiköissä asuu niitä kaikkein vaativimpia lapsia ja nuoria, joiden tilanteeseen ei ole muualla saatu aikaan toivotun kaltaista muutosta. Raju väkivaltaisuus, päihdehakuisuus, rikoskierteet leimaavat näiden lasten taustoja." (E4)

"Heillä voi olla taustalla rikoksia, katuelämää, laitospelämää, omat lait hengissä pysymiselle." (T7)

Yleensä vahvempaa rajoittamista tarvitsevat ennen kaikkea juuri haasteellisimmin käyttäytyvät lapset ja nuoret. Lapsilla ja nuorilla ei ole kykyä miettiä asioita pitkällä aikavälillä ja huomata oman käytöksensä seurauksia tulevaisuutta ajatellen. Tässä kohtaa aikuisen rooli on merkittävä ja aikuisen pitäisi pystyä puuttua näihin tilanteisiin lapsen ja nuoren suojelemiseksi.

Haasteellisesti käyttäytyvien nuorten lisäksi lastensuojelulaitoksissa saattaa olla myös lapsia, joiden ikä ei vastaa kyseisen iän kehitystasoa. Tulosten perustella myös näiden lasten kohdalla keinot heidän suojelemiseksensa omalta itseltään on katsottu riittämättömäksi. Lasta, jonka henkinen ikä on eri kuin todellinen ikä, ei voi estää lähtemästä omille menoille, vaikka riskit vahingoittaa itsesään suurenevät.

"Jos kyse on 16 -vuotiaasta nuoresta, jonka kehitystaso vastaa 7-8 -vuotiasta, pitäisi tämä voida ilman muuta huomioida kasvatuksellisten rajojen määrittelyssä ilman kyseenalaistamista. Kuinka moni antaa oman ekaluokkalaisen esim. kuljeskella kylillä ilta-aikaan ilman mitään tarkoituksellista tekemistä? Miksi tämä tulisi sallia lapselle, jonka kehitystaso on saman suuruista raameista huolimatta" (E4)

Ohjaajat kertovat, että nuoret ovat oppineet käyttämään tämän hetkistä tilannetta hyväkseen. He ovat erittäin tietoisia oikeuksistaan sekä siitä, ettei heidän rajoittamisensa aina ole sallittua. Nuoret ovat fiksuja myös näissä käänteisissä asioissa ja tietävät millä tavalla pääsevät niin sanotusti palkähästä. Nuoret eivät ole niin viattomia kuin annetaan olettaa, vaan heillä on myös oma roolinsa tilanteessa. Jos tilanne lastensuojelulaitoksissa rajoittamiseen liittyen jatkuu saman kaltaisena, on pelkona, että lasten taholta alkaa seuraukset näkyä anarkiana.

".. kaikki nämä lapset ja nuoret eivät suinkaan ole vain "viattomia uhreja".." (T5)

”Mikäli lastensuojelulaitosten työntekijöiden mahdollisuuksia rajoittaa lasten toimintaa kyseenalaistetaan jatkuvasti, seuraa tästä anarkia lasten taholta (käytännössä nähty asia).” (E4)

Kysymykset lapsen sijoituspaikkaa koskien nousevat esiin vastauksissa. Erityisyksiköissä pitäisi olla keinot puuttua lasten ja nuorten haasteelliseen käytökseen. Nyt ei kuitenkaan ole niin. Mietintään nouseekin, mikä lapselle tai nuorelle olisi paras paikka. Tavalliset yksiköt eivät ole vaihtoehto, sillä siellä ei näiden nuorten kanssa pärjätä, jos ei vahvemmin resursoidussa erityisyksiköissäkään. Mikään muu taho ei kuitenkaan tunnu ottavan näitä lapsia ja nuoria hoidettavakseen, kuten esimerkiksi lastenpsykiatrinen yksikkö, vaikka olisivat hoidon tarpeessa. Lastenpsykiatrian osastolta on perusteltu takaisin siirtoa lastensuojelulaitokseen esimerkiksi sillä, että lapsi tai nuori on liian väkivaltainen tai vaarallinen heille, kuten otteessa todetaan;

” On sanottu, että nuori on liian vaarallinen osastolle ja palautettu takaisin” (E1)

Lastensuojelun byrokraattisuus nähdään kaksijakoisena. Toisaalta ymmärretään, että lapsien oikeuksia täytyy suojella ja heidän etuaan miettiä. Toisaalta toiminta on mennyt täysin lakipykälien ja lapsen oikeuksien tarkasteluun. Lastensuojelulaitosten pitäisi kyetä tarjoamaan kodinomainen asuinpaikka lapsille, mutta kaikesta on tehty niin ”virallista” ja kaikesta täytyy olla erikseen päätökset. Virallisuus nähdään vievän lastensuojelulaitoksen kodinomaisuudelta pohja. Kodinomaisuus on kuitenkin tärkeä osa lastensuojelulaitosten arkea eikä sitä saisi kadottaa kokonaan.

Kirjoitelmissa nostetiin esiin kysymys koko lastensuojelun tarpeellisuudesta, kun ei lapsia ja nuoria voi tosiasiallisesti suojella sekä auttaa ja ohjata oikealle polulle. Tavalliset yksiköt eivät pysty vastaamaan haasteellisten lasten tai nuorten tilanteisiin, joten pohdintaa olisi käytävä, mikä olisi oikea paikka heille. Ohjaajilla on kokemuksia, että psykiatriselta osastolta passitetaan nopeasti lapset takaisin, vaikka tarve psyyykeen hoidolle olisi suuri. Lapsi on saatettu palauttaa lastensuojeluyksikköön takaisin jopa siitä syystä, että lapsi on osastolle liian väkivaltainen. Vankila ei ole Suomessa vaihtoehto, vaikka historiasta löytyisi monen laisia rikkeitä ja rikoksia.

Kirjoitelmissa pohditaan lastensuojelun tarpeellisuutta myös siltä kannalta, että kotona vanhemmilla on enemmän keinoja puuttua kuin lastensuojelulaitoksen ohjaajilla. Asia aiheuttaa ristiriitaisia tunteita, sillä lapset ovat usein tulleet kotoa juuri siksi lastensuojelulaitokseen, kun käytös on ollut rajatonta. Silloin lastensuojeluyksikössä pitäisi nimenomaan olla keinot, millä puuttua rajattomuuteen, koska se on lastensuojelun viimesijaisin keino ja tavoitteena on pyrkiä vastaamaan tähän rajattomaan käytökseen. Koko järjestelmän nurin kurisuus tuo ihmetystä

Kirjoitelmissa on nähtävissä eroa vastausten suhteen, onko kyseessä tavallinen yksikkö vai erityiseen tukeen profiloitunut niin sanottu tiukempi yksikkö. Kaikki vastaajat puhuvat rajoitustoimenpiteiden käytön haasteista sekä nuorten käyttäytymisen haasteellisuudesta nopeasti muuttuvissa arjen tilanteissa. Erityisyksiköiden vastaukset tuovat kuitenkin eri tavalla esille tämän päivän nuorten vaikeaa haasteellisuutta. Erityisyksiköiden toimenpiteet haastavimpien nuorten kanssa ovat tällä hetkellä lastensuojelulain perusteella samat tavallisissa yksiköissä. Koko erityisyksiköiden olemassaolon tarpeellisuus kyseenalaistetaan, kun heillä ei ole sen kummempia keinoja lain puitteissa toimia, kuin tavallisessakaan yksikössä.

6.1.2 RAJOITUSTOIMENPITEET LAPSEN SUOJANA JA ETUNA

Samalla, kun ohjaajat kirjoittavat niistä tilanteista, joita lasten ja nuorten moninaiset haasteet tuovat laitostyöhön, he painottavat kirjoitelmissa myös sitä, että lastensuojelutyön sijaishuollossa täytyy olla ensisijaisesti lapsen kunnioittavaa ja asianmukaista kohtelua. Ohjaajat kirjoittivat siitä, millä perusteilla he lastensuojelutyötä lastensuojelulaitoksessa tekevät. Rajoitustoimien käyttö näyttäytyy kuitenkin tällä hetkellä ristiriitaisena, sillä ohjaajat kokevat ne lapsen etuna ja niiden tukevan lapsen turvallista kasvua ja kehitystä, mutta muualla ne tunnutaan kokevan lapsen oikeuksia polkevana asiana, jopa laittomuuksina.

Kirjoitelmissa rajoitustoimenpiteet koettiin lastensuojelulaitoksissa välttämättömiksi, että haasteellisimpiin käytöshaasteisiin pystytään vastaamaan ja näin suojaamaan lasta

omalta haitalliselta käytökseltään. Rajoittamisen on tarkoitus pitkällä aikavälillä antaa lapselle tai nuorelle vastuuta tehdä oikeita päätöksiä elämästään. Rajoitustoimenpiteitä ei käytetä rangaistuskeinona, vaan keinona, millä puututaan lapsen ja nuoren haitalliseen toimintaan, vaikka lapset ja nuoret ne rangaistukseksi kokevatkin. Rajoitustoimienpiteitä kuvataan myös turvaavana tekijänä lapselle, sillä rajat tuovat turvaa. Usein lapselle ei ole kotona laitettu rajoja ja sen vuoksi lastensuojelulaitoksessa joudutaan rajoittamaan lasta tiukasti ja käyttämään rajoitustoimenpiteitä. Lapsen etua kuvataan seuraavissa otteissa tavoilla, joissa näkyy rajoitustoimenpiteiden tarkoitus lapsen edun näkökulmasta.

”Rajoitustoimenpiteet ovat lapsen suojaksi enkä usko että missään niitä käytetään täysin perusteettomasti vain lasta kiusatakseen. Jollakin tapaahan se lapsen haitallinen käytös on saatava loppumaan.” (T4)

”Rajoitusten käyttäminen on osa kasvatusta, ja vaikuttaa pitkällä juoksulla lasten/nuorten elämään mahdollistaen elämäntapamuutoksen kohti parempaa. Rajoitustoimenpiteitä tulisi aina käyttää aina ensisijaisesti lasta ajatellen” (T1)

”Niiden tarkoituksena on suojella lasta, kun lapsi itse vakavasti vaarantaa omaa kasvua ja kehitystä. Rajoitustoimenpiteet eivät ole rangaistuksia, vaikka lapset niin usein itse kokevat.” (E1)

Ohjaajat kertovat, että lapsen edusta ja oikeuksista puhutaan sekä lapsia kuullaan ja heitä halutaan kohdata kunnioittavasti. Ohjaajat nostivat myös esille, että on lapsen edun vastaista, että oikeuksia on paljon, mutta rajoja vain vähän kyseenalaistaen, onko tämä lapsen etu. Ohjaajat pohtivat lapsen etua ja sitä, että onko se todella lapsen etu, ettei erilaisiin tilanteisiin voida puuttua. Ohjaajat miettivät, onko lapsen edun mukaista, että lapsi voi käytöksellään vaarantaa omaa kehitystä ja kasvuaan, mutta tilanteisiin ei saa puuttua. Lastensuojeluyksikössä olevan lapsen valinnat eivät ole useinkaan sellaisia, mitkä voisivat pitkällä tähtäimellä lapsen tasapainoista kehitystä ja eteenpäin. Lapsen saadessa toimia miten haluaa, eikä aikuinen voi siihen puuttua, on miltei heitteille jättöä huolenpidon sijaan. Ohjaajien näkemyksen mukaan lapset tarvitsevat myönteisen kohtaamisen lisäksi myös selkeät ja tiiviit rajat sekä aikuiset tarvitsevat keinot puuttua, varsinkin kun kyseessä on lapsia, jotka ovat kärsineet kotioloissa jo pitkäänkin rajattomuudesta ja turvallisuuden tunteen puutteesta, joita kuvataan seuraavissa otteissa.

”Lastensuojelussa ei tulisi unohtaa, että lasten myönteinen kohtaaminen silti tiiviit rajat pitäen on toimiva yhtälö.” (E4)

"On lapsen edun vastaista, että hänellä on viljalti oikeuksia mutta vain vähän rajoja." (E9)

"Onko siinä järkeä että lapsi täytyy päästää ja hakea sitten vasta jos poliisi ilmoittaa että makaa sairaalassa yliannostuksen vuoksi? Kenen etu tämä tällainen on? (T4)

Ohjaajat ovat tuoneet esille yllä mainittuja haasteita lapsen edun suojelemisessa. Eräs ohjaaja on tuonut esille samoja teemoja, mutta kiteyttänyt ne käänteisessä muodossa konkreettisella tasolla, mitä lastensuojelulaitoksen lapselle tapahtuu, jos häntä ei voida suojella rajoitustoimien nojalla. Esimerkissä nousee esiin, mikä todella on lapsen etu ja milloin asiat kääntyvät niin päin, ettei lastensuojelulaitoksessa työskentelevä aikuinen pysty suojelemaan lasta ja hänen etuaan. Esimerkki kuvaa tämän hetkistä todellisuutta lastensuojelulaitoksessa siitä, miten ohjaajat eivät kykene suojelemaan lasta, vaikka katsoisivat sen olevan lapsen etu.

"Onko lapsen etu, että hän lähtee luvatta kaupungille, vie kaupasta juoksukaljat, joutuu tappeluun, tekee rikoksen, ilkivaltaa ja näistä ei seuraa hänelle mitään?

Onko lapsen etu, että hänet laitetaan lastensuojelulaitoksesta omaan kotiin lomalle, missä vanhemmat juovat, lapsi näkee tai kokee väkivaltaa, hänelle ei anneta ruokaa ja häntä ei voida suojella näiltä?

Onko lapsen etu, jos hän hajottaa huoneensa, lyö tai potkii ohjaajaa ja uhkaa tappamisella ja näistä ei seuraa hänelle mitään?

Onko lapsen etu, että hän kieltäytyy menemästä kouluun, jää lastensuojeluyksikköön pelaamaan tietokoneella, pleikkarilla, puhelimella ja näistä ei seuraa hänelle mitään?

Onko lapsen etu, että hän voi impata, juoda tai käyttää huumaavia aineita ja näistä ei seuraa hänelle mitään?

Onko lapsen etu, että hän kantaa taskusaan puukkoa, meisseliä, putken pätkää tai pippurisumutetta toisen vahingoittamismielessä ja näistä ei seuraa hänelle mitään?

Onko lapsen etu, että hän karkaa lastensuojelulaitoksesta, joutuu matkallaan hyväksikäytön tai raiskauksen uhriksi ja häntä ei voida suojella näiltä?

Lapsen tahto ei ole sama asia kuin hänen etunsa. Kaikkiin edellä mainittuihin on olemassa lastensuojelulaissa rajoituksensa, joiden tarkoituksena on turvata lapsen etu ja hänelle turvallinen kasvu ja kehitys. Jos näitä rajoituksia ei saa käyttää, niin mitä me teemme koko lastensuojelulla. (E3)

6.1.3 LASTENSUOJELULAIN MERKITYS

Ohjaajat ovat kyseenalaistaneet lastensuojelulain tarkoituksenmukaisuutta, kuten jo kappaleessa 6.1.1 osaltaan tulee esiin. Ohjaajat kirjoittivat omasta halustaan auttaa lapsia ja nuoria, suojella heitä omalta kasvua ja kehitystä vaarantavilta toimilta. Rajoitustoimenpiteet nähdään tuloksissa poikkeuksetta hyvänä asiana, lapsen etuna ja

suojelemisena. Lastensuojelulain ei kuitenkaan koeta vastaavan tällä hetkellä tarpeeseen, varsinkaan niiden nuorten kohdalla, joilla on takana jo useita sijoituksia ja vaikeita kokemuksia. Lastensuojelulaki näyttäytyy liian heikkona suhteessa varsinkin erittäin haasteellisten nuorten rajoittamiseen. Ristiriitaa tuo myös se, että kotona vanhemmilla tuntuu olevan enemmän vapauksia rajoittaa lapsia kuin lastensuojelulaitoksen ohjaajalla lastensuojelulain nojalla.

Ohjaajat nostivat esiin toivetta, että lastensuojelulakia täytyisi muuttaa, sillä nyt lastensuojelulaki on sama niin pienelle lapselle, kuin monien haasteiden kanssa kamppailevalle 16-17 vuotiaalle nuorelle. Ainoastaan erityinen huolenpito on rajattu tietyn ikäisiin lapsiin. Muutosta halutaan sen vuoksi, että lasta ja nuorta voitaisiin suojella paremmin omalta haitalliselta käytökseltään, mikä on erilaista eri ikäisillä lapsilla ja nuorilla, joista esimerkkinä seuraavat otteet.

"Laki tarvitsee selkeästi muutosta siihen suuntaan, että lasta täytyy voida rajoittaa hänelle haitalliselta käytökseltä niin kuin oikeasti." (T4)

"lastensuojelulaki ja rajoittaminen ei voi olla sama 1v kuin 17v. Pienempien kanssa pärjää puhumalla ja neuvottelemalla, vanhemmat eivät uhmassaan ymmärrä omaa kasvatuksellista parastaan." (T7)

"Mielestäni lastensuojelulain isoin puutoskohta on se, että sitä sovelletaan sekä 8-vuotiaan lapsen, joka on vanhempien päihdeongelman takia sijoitettu pois kodista että 17-vuotiaan nuorisorikollisen, jolla on ollut useita katkenneita sijoituksia muissa paikoissa" (E1)

Ohjaajat pohtivat lain tarkoitusta ja lasten ja nuorten sijoitusta ylipäättänsä. Lapsi ja nuori sijoitetaan lastensuojelulaitokseen usein siksi, koska käytös on ollut haastavaa ja rajatonta. Lastensuojelulaitoksen odotetaan vastaavan tähän haasteellisuuteen ja rajattomuuteen lastensuojelulain määrittämänä viimeisenä keinona. Todellisuus lastensuojelulaitoksissa tuntuu kuitenkin olevan ihan toinen, sillä tuloksissa tuodaan esille, että kotona lasta on samat keinot, ellei jopa helpompi rajoittaa, kuin lastensuojelulaitoksessa lastensuojelulain puitteissa.

Ohjaajat nostivat esiin myös rajoitustoimenpiteistä tehtävät päätökset ja dokumentoinnin. Laki edellyttää, että kaikista rajoituksista tehdään selvitykset. Päätösten ja dokumenttien laatiminen lastensuojelulaitosten arjessa näyttäytyy haasteelliselta ajankäyttöön liittyen sekä jokaisen päätöksen tarpeellisuus

kyseenalaistetaan. Päätösten ja dokumentoinnin hyvät puolet ymmärretään, mutta arjen keskellä ne tuntuvat aiheuttavan rasitetta ajallisesti kuten seuraavista otteista voi huomata.

”Hankalaksi paperien pyörittämiseksi menee arki laitoksessa. Turhauttaa ja ärsyttää sekä työntekijöitä että vanhepiakin. Perusteettomat ja mielivaltaiset päätökset toki poistuvat, mutta jää myös kasvatuksellinen puoli toteutumatta samasta syystä.” (T2)

”Lapsi saattaa riehua lastensuojeluyksikössä mutta häntä ei voi laittaa hetkeksi, 5-10min omaan huoneeseensa rauhoittumaan ilman että siitä kirjattaisiin eristämispäätös.” ()

Lastensuojelulakiin liittyen ohjaajat toivat myös esille, että rajoitustoimenpiteisiin pitäisi saada selkeää perehdyttämistä. Perehdyttämistä toivottiin niin lakiin kuin itse tilanteisiin. Nopeasti syttyvissä tilanteissa tulee myös muistaa, kuka saa rajoitustoimenpiteen tehdä ja millä lastensuojelulain pykälän nojalla sekä ketä lapsista saa rajoittaa ja ketä ei riippuen sijoituksen muodosta. Lain kertaus on hyväksi, mutta toisaalta tuloksissa nousi esille, että tilanteet ovat ennakoimattomia ja tulevat yhtäkkiä eikä niihin ole olemassa valmista mallia, vaan aikuinen siinä hetkessä tekee omaan harkintakykyyn perustuen tarvittavat päätökset rajoittamisen suhteen.

Ohjaajat tuovat esille ristiriitaisuutta lasten suojelemisen ja lasten edun toteuttamisesta käytännössä suhteessa lastensuojelulakiin. Ohjaajien mukaan raja laillisen ja laittoman toiminnan suhteen on häilyvä. Raja myös kasvatuksellisten seuraamusten ja laissa määriteltyjen rajoitustoimenpiteiden suhteen mietityttää. Ohjaajat kirjoittivatkin toivovansa kasvatuksellisten rajojen käyttämisen ja rajoitustoimenpitein rajoittamisen selkeämpää määrittelyä

6.2 OHJAAJIN LIITTYVÄT NÄKÖKULMAT

6.2.1 OHJAAJIEN TYÖSSÄ JAKSAMINEN

Kirjoitelmissa nostetaan esiin ohjaajien väsyminen työskentelyyn tilanteessa, missä haluja tahto olisi lasta auttaa ”oikeille raiteille”, mutta se koetaan tällä hetkellä

mahdottomaksi. Väsymystä työssä aiheuttaa myös lasten ja nuorten lisääntyneet käyttäytymisen haasteet. Lasten ja nuorten väkivaltaisuus näyttäytyy lastensuojelun arjessa. Väkivaltaisuutta on niin henkistä kuin fyysistä. Lastensuojelulaitoksessa ohjaajat elävät kuin ”varpaillaan”, he ottavat vastaan nuorten huonoa käytöstä, mutta heillä ei ole lupa aikuisina puuttua lasten käytökseen.

Ohjaajat ovat nostaneet esille työn haasteellisuutta, varsinkin sitä näkökulmasta, ettei työskentely ole enää mielekäästä, jos ei lasta oikeasti voi auttaa. Julkisen keskustelun myötä on noussut varovaisuutta rajoitustoimenpiteiden käytössä. Samaan aikaan väkivallanuhka- ja väkivaltatilanteet ovat vain lisääntyneet ja näiden seurauksen koko lastensuojelun tarkoituksenmukaisuus on kyseenalaistettu.

Ohjaajat kirjoittavat, että työssä väkivallan uhka on läsnä koko ajan. Haastava nuori, ja tämän lisäksi usein myös hänen perheensä uhkailevat työntekijöitä. Uhkaukset eivät aina kohdistu edes suoraan työntekijöihin, vaan myös heidän yksityiselämänsä ja läheisiin ihmisiin kuten seuraavasta ote kertoo.

”Kun joku kertoo tietävänsä missä asut ja missä lapsesi käy koulu ja kertoo seikkaperäisesti miten aikoo tappaa lapsesi/puoliso/koirasi jne.” (E2)

Ainut keino, miten uhkailuun voidaan puuttua, on rikosilmoituksen tekeminen. Ohjaajat kuitenkin kokevat, ettei rikosilmoituksen teosta tunnu olevan mitään hyötyä, sillä poliisilla on kiireellisempiäkin asioita hoidettavana, tai selvittelyjen jälkeen uhkaus katsotaan vähäpätöiseksi.

Ohjaajat tuovat esille, että aina väkivallalla uhkailu ei jää pelkäksi uhkailuksi. Lapset, varsinkin erityisyksiköissä, ovat usein rikollis- ja päihdekierteessä ja tämän lisäksi he saattavat olla myös väkivaltaisia. Ohjaajat tuovat esille, että varsinkin erityisyksiköissä arkea täytyy elää koko ajan ikään kuin varpaillaan, sillä koskaan ei tiedä mitä on tulossa. Nuori voi käydä päälle yhtäkkiä ja ennalta arvaamatta, kuten seuraavassa otteessa kuvataan.

”Saisi ennalta arvaamatta turpaansa? Tulisi raavituksi, syljetyksi päin naamaa? Potkaistuksi tai kuset silmilleen? (E3)

Ohjaajat tuovat esille omaa väsymystään tilanteeseen, eikä työn tekeminen tunnu enää mielekkäältä. Lapsien ja nuorten käytös on todella haasteellista. Ohjaajien auttamisen halu on suuri, mutta keinoja siihen ei enää tunnu olevan. Tilanne aiheuttaa turhautumista koko lastensuojelulaitoksessa työskentelyyn ja pohdintoja työssä pysymiseen kuten seuraavista otteista voi lukea.

”Ei lastensuojelutyötä ainakaan viimeaikoina yhtään sen helpommaksi ole tehty tehtäväksi ja pelkäänkin, löytyykö alalle enää jatkossa pätevää ja ammattitaitoista henkilökuntaa, joka haluaa huonolla palkalla työskennellä erittäin raskaan asiakaskunnan parissa.” (T5)

”Lastensuojelu menettää paljon aikuisia joilla halu ja vankka kokemus työhön.” (T6)

”Kysympähän vaan, että kuka jaksaa työskennellä sijaishuollon ”erityisyksikössä”, jossa ei voida vastata lain puitteissa näiden nuorten haasteisiin.” (E1)

”Turha ihmetellä jos olen kyyninen, sarkastinen ja vittuuntunut. Minä ja tusina muuta haaveillaan työstä, jolla ei ole tekemistä lastensuojelun kanssa.” (E2)

Erityisyksiköiden vastauksissa tuodaan tavallista yksikköä selkeämmin esiin myös vaikeutta työskennellä ohjaajana lastensuojelulaitoksessa, missä on näin haastavia lapsia ja nuoria. Lasten ja nuorten käytöstä kuvataan julmaksi ja röyhkeäksi, missä päivittäin kulkee mukana uhka jostain normaalista poikkeavasta käytöksestä. Lapsi tai nuori voi kohdistaa ohjaajaan millaista tahansa fyysistä päälle käymistä kuten sylkeminen ja raapiminen sekä silkkaa väkivaltaa lyönteineen ja potkuineen. Erityisyksiköissä ohjaajat tuntuvat joutuvan myös kuulemaan rankempaa uhkailua niin itseään mutta myös omaa perhettään kohtaan.

6.2.2 JULKISEN KESKUSTELUN TUOMAT SEURAUKSET

Kirjoitelmissa nousi esiin, että 2018 vuonna mediassa käydyt keskustelut ovat vaikuttanut rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Ohjaajat kertovat, että julkinen keskustelu on tuonut lastensuojelulaitoksiin mukanaan pelkoa väärin toimimisesta, loukkaantumista ilkeistä kirjoituksista ohjaajien tekemää työtä kohtaan sekä suoranaista kiukkua, kun arjen asioista puhutaan, vaikkei olla tehty koskaan töitä lastensuojelulaitoksen arjessa.

Ohjaajilla on korkea työmoraali, ja heidän on vaikea käsittää jonkun ajattelevan, että tahallansa lapsen oikeuksia poljettaisiin ja tehtäisiin laittomuuksia. Ohjaajat näkevät rajoitustoimenpiteet lasta suojaavina tekijöinä ja niiden tarvittava käyttäminen katsotaan olevan lapsen ja nuoren parhaaksi. Kirjoitelmissa kuvataan ohjaajien loukkaantumista ja että heidän ammattitaitoaan ja moraaliaan kyseenalaistetaan julkisesti, kuten seuraavasta otteesta voi huomata.

”Työyhteisössäni esimerkiksi on niin paljon ihania työntekijöitä, joilla on korkea työmoraali ja se tuntuu todella loukkaavalta jos joku sanoo, että täällä tahallaan lapsien oikeuksia poljettaisiin.” (T4)

Ohjaajat toivat esiin, että julkisen keskustelun seurauksena rajoitustoimenpiteiden käyttöä on nähty vältettävän. Julkinen keskustelu on tuonut mukanaan varovaisuuden rajoitustoimenpiteiden käytössä ja tästä koituva haitta tulee suoraan lapselle, jos häntä ei pystytä suojelemaan samalla tavalla negatiivisen julkisen keskustelun vuoksi ja väärin toimimisen pelossa. Rajoitustoimenpiteet, jotka ovat tarkoitettu lapsen suojaksi, näyttäytyvät lastensuojelulaitoksen arjessa tällä hetkellä negatiivisena asiana ja niiden käyttöä vältellään, ettei tulisi tehtyä virheitä vaikka katsoisi rajoitustoimenpiteen olevan tarpeellinen, kuten seuraavassa otteessa kerrotaan.

”Varovaisuus rajoitustoimenpiteiden käytöstä on johtunut julkisuudessa olevasta keskustelusta, jossa rajoitustoimenpiteet, jotka ovat olemassa lapsen suojelemiseksi on jotenkin ”demonisoitu” ja niitä pyritään välttämään.” (E1)

Ohjaajat pohtivat, mitkä ovat tämän suuntaisen kehityskulun todelliset seuraukset. Ohjaajat pelkäävät, että tämän seurauksena varsinkin lasten ja varsinkin nuorten taholta nousee ”anarkia”, sillä nuoret huomaavat oman valtansa kasvaneen, kun ohjaajilta on viety työkalut toimia, puuttua ja rajoittaa. Ohjaajat kertovat, että tällaisia elementtejä on jo nyt ollut havaittavissa.

Ohjaajat kertovat, etteivät he voi tuoda näkemyksiään tilanteesta esille. Lastensuojelulaitoksen ohjaajilla on myös kädet sidottuina suhteessa julkiseen keskusteluun. Lastensuojelua siivittää vahva salassapitovelvollisuus, joten julkiseen keskusteluun on haastava ottaa itse kantaa, kun ei pysty avaamaan asioita ja tilanteita niiden oikeilla nimillä. Ohjaajat toivoisivat, että joskus ulkopuolinen taho olisi näkemässä, mitä lastensuojelun arjessa oikeasti tapahtuu. Salassapitovelvollisuuden myötä ohjaajat

kuitenkin joutuvat ”vain niellä” sen, mitä tällä asioista julkisesti puhutaan, koska he eivät voi tuoda asioita esille. Kyseisiä asioita kuvataan otteissa seuraavasti;

”Mielestäni on hyvä, että lastensuojelua avataan myös sen ulkopuolella oleville, mutta nyt se on tapahtunut varsin yksipuoliselta kannalta. Toivoisin että myös meitä raskaan työn raatajia kuunneltaisiin asiassa. Toki emme voi avata salassapitovelvollisuuteen vedoten caseja, mitkä valaisisi nykyhetken tilannetta paremmin.” (E1)

”Tuskallista lukea lehtien sivuilta lastensuojelun vääryyksistä, kun näkökulma on niin yksipuolinen. Ja tuskallista kun ei voi kertoa kolikon kääntöpuolesta. Niellä vain hiljaa kaikki, vaikka kerrottavaa arjesta olisi kilometrikaupalla.” (E2)

”Lapsiasianvaltuutetulla on ylevät ajatukset, mutta hän ei näe, minkä asioiden ja huolen kanssa lastensuojelun henkilökunta on tekemisissä joka ikinen päivä. Pelkkä hyvä tahto ja liiallinen ymmärtäminen eivät riitä auttamaan lasta. Ei rajoituksia käytetä rangaistuksena, vaan niillä pyritään estämään lasta tekemästä jotain, mistä on hänelle haittaa joko siinä hetkessä tai pitkällä tähtäimellä. Rajoitusten määrä on valtava, mutta se vain kertoo siitä, mitä kaikkea nuoret tekevät ja heidän tekonsa eivät ole aina heidän etunsa mukaisia.” (E3)

Ohjaajat toivat esille, että niiden, jotka julkisesti lastensuojelun arjesta puhuvat, olisi hyvä nähdä mitä todellinen arki lastensuojelulaitoksessa, varsinkin erityisyksiköissä, on. Kirjoitelmista nousee esille, että olisi tärkeää nähdä kuulemisen sijaan tavallisempaa arkea, tilanteita kun asioita tapahtuu ja nuoren haastava ja väkivaltainen käytös, uhkaavat toimet ja puheet ovat kaukana sallitusta. Samaan aikaan saattaa vanhempi uhkailla mukana ohjaajia jopa henkilökohtaisissa asioissa kuten perheenjäsenten hengellä. Silloin vasta lastensuojelulaitosten todellinen tilanne aukenisi muullekin maailmalle. Osassa tuloksista paistaa tuohtumus tilannetta kohtaan ja esimerkit ovat jopa kraaveja kertomaan lastensuojelulaitoksen arjesta työntekijänäkökulmasta, mistä esimerkkinä seuraava ote.

”Toivoisin niin, että joku suuri vaikuttaja osuisi paikalle kun meillä tapahtuu! Mikä olisi suhtautuminen kun kuulisi syöneensä ruokaa, johon on tahallisesti lisätty nuoren spermaa? Kuulisi uhkauksen lapsen elävältä keittämisestä/pään irrottamisesta /muuten vaan tappamisesta? Saisi ennalta arvaamatta turpaansa? Tulisi raavituksi, syljetyksi päin naamaa? Potkaistuksi tai kuset silmilleen? (E3)

Ohjaajat esittivät kysymyksen, että lastensuojelunlaitosten rajoittamisesta laittomana toimintana puhuvat haluaisivat heidän oman lapsensa kohdalla toimittavan, jos olisi epäily, että lapsi kantaisi huumeita kehossaan. Henkilötarkastus ja varsinkin riisuttaminen on katsottu lapsen oikeuksia polkevaksi ja laittomaksi. Haluttaisiinko tällaisessa kohtaa varmistaa, että huumeet saadaan laillisesti rajoitustoimenpiteitä

käyttäen pois lapsen hallusta, vai onko lapsen etu, ettei tarkastusta tehdä lain vastaisuuteen nojaten ja lapsi onnistuu salakuljettamaan huumeita, joita aikoo myöhemmässä vaiheessa käyttää.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään lastensuojelulaitoksen ohjaajien näkemyksiä lasten rajoittamista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevissa asioissa. Tutkielmani aineistona toimi lastensuojelulaitoksissa työskentelevien ohjaajien kirjoitelmat. Lastensuojelulaitoksen ohjaajat olivat tuoneet monipuolisesti näkemyksiään esille niistä asioista, mitkä mietityttävät tai herättävät erilaisia tunteita sekä kuvanneet tarkasti, minkälaista lastensuojelulaitoksessa työskentely on suhteessa rajoittamiseen ja rajoitustoimenpiteisiin. Ohjaajien vastaukset määrittyivät kahteen eri näkökulmaan, lasten näkökulmaan sekä ohjaajien itsensä näkökulmaan. Lastensuojelun laitoshuollon yksipuolisen mediassa käydyn keskustelun kannalta ohjaajien kokemukset tuovat esille toisen laista todellisuutta laitoshuollon tilanteesta, mikä on tärkeä näkemys mietittäessä lapsen edun ja lasten oikeuksien toteutumista lastensuojelulaitosympäristössä.

Tutkimustulokset vahvistavat asiakkaiden monitarpeisuudesta ja työntekijöiden haastavasta työstä aiempaa tutkimusta (esim. Laakso 2009, Eronen & Laakso 2017), sillä tuloksissa nousi vahvasti esille, että lastensuojelulaitosten asiakkaat ovat haastavia ja työ laitoshuoltoyksikössä ei ole aina yksinselitteistä. Sijaishuollossa olevilla lapsilla on enenevissä määrin moninaisempia haasteita, varsinkin erityiseen tukeen profiloituneissa yksiköissä tämä näkyy selkeästi, mutta myös tavallisissa yksiköissä. Nuorten haasteisiin vastaaminen tekee hektisessä ja nopeasti muuttuvassa laitoshuollon arjessa työstä vaativaa.

Laitoshuollon työ on vaativaa ja haasteellista, mutta vielä haasteellisempaa tulosten perusteella siitä tällä hetkellä tekee se, etteivät ohjaajat koe, että lapsia pystyisi rajoittamaan lain nojalla tavalla, mitä tilanne lapsen suojelemiseksi tarvitsisi. Tulokset kertovat, että ohjaajilla on suuri halu auttaa ja suojella sijoitettuja lapsia, mutta se on haasteellista, sillä oikeanmukainen rajoitustoimenpiteiden käyttö lastensuojelulaitoksissa on nyt kyseenalaistettu. Lapsi tarvitsee normaaliin kasvuunsa myös rajoja ja rajoituksia ja puhuttaessa lapsesta, jolla on lisäksi moninaisia haasteita käyttäytymisessä, eikä hänen omat valintansa tue hänen kasvuaan ja kehitystään, tarvitsee hän vielä vahvempaa puuttumista aikuisten taholta. Tuloksissa ilmeni, että lapsia haluttiin suojella myös ennakoon riskeiltä, johon lapsi oli itsensä todennäköisesti

ajamassa. Tämäkään ei tulosten perusteella työskentelyssä ole mahdollista lain puitteissa. Laitoshuollon pitäisi olla se viimesijainen keino, joka pystyy vastaamaan tähän tarpeeseen ja turvaamaan lapsen tasapainoinen kasvu ja kehitys. Ristiriidan tähän näkemykseen tuo se, ettei lasten tarvittavaan rajoittamiseen ole tällä hetkellä selkeitä keinoja, sillä rajoittamistilanteita on tulkittu ihmisoikeuksien polkemiseksi ja laittomiksi teoiksi. Samaan aikaan lapsi tarvitsee suojelua aikuisilta, mutta aikuisten työkaluja puuttua viedään pois tai tulkitaan niitä lapsen kaltoinkohteluksi. Tuloksista nousi esille myös ristiriitaiset ajatukset, kun ohjaajat kokivat, että lasta on helpompi suojella rajoittamalla kotiololoissa kuin lastensuojelulaitoksissa. Sijoituksen jälkeen odotetaan, että laitoshuolto viimesijaisena keinona pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin, mikä hyvin usein tarkoittaa myös tiukempaa kontrollia ja rajoittamista lapsen edun turvaamiseksi. Silti kädet lapsen suojelemiseksi ovat laitoksessa miltei sidotummat kuin kotona, koska lasta tai nuorta ei voi esimerkiksi etukäteen estää lähtemästä laitoksesta, vaikka olisi epäily, että lapsi tai nuori on lähdössä käyttämään päihteitä, tai tekemään muuta omaa kasvuaan ja terveyttään vahingoittavaa toimintaa.

Tuloksissa nousi vahvasti esille kysymystä siitä, mikä on lapsen suojelemista ja mikä liiallista kontrollia. Tärkeänä tutkimustuloksena on siis nostettava esille rajoitustoimenpiteiden ja normaalin kasvatuksen selkeä rajanveto. Kasvatuksen ja lastensuojelulain nojalla rajoittamisen tulkinnan raja näyttäytyy häilyvänä. Tämän rajan tarkentaminen helpottaisi tulkinnanvaraisuutta. Saastamoinen (2018) on myös samaa mieltä siitä, että rajan tulisi olla selkeä, sillä rajoitustoimenpiteillä puututaan lapsen perus- ja ihmisoikeuteen. On välttämätöntä, että rajoitusmahdollisuuksista on säädetty tarkkarajaisesti lastensuojelulaissa. Puutteelliset tai epäselvät säännökset aiheuttava tulkintaongelmia sekä vievät voimavaroja niin hoito- ja kasvatushenkilökunnalta kuin lasten asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä. Saastamoisen mukaan lastensuojelulaissa 417/2007 pyrittiin jo selkeyttämään rajanvetoa lapsen kasvatukseen kuuluvien rajojen sekä laissa säädettyjen rajoitusten välille, mutta sen voi todeta toteutuneen huonosti, sillä säädöksistä huolimatta raja on edelleen osin epäselvä. (Saastamoinen 2018, 4, 11.) Tämä ristiriita on tiedostettu myös yleisellä tasolla, sillä juuri tutkielmani toteuttamisen kanssa samaan aikaan vuonna 2018 Kati Saastamoinen on julkaissut teoksen *Lapsi sijaishuollossa – Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet*, minkä avulla hän omalta osaltaan on pyrkinyt selkeyttämään tätä rajaa.

Tuloksista voi päätellä ristiriitaiset näkemykset kontrollin ja suojelun välillä, mistä puhuu myös Pekkarinen (2010, 19) tutkimuksessaan. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että kontrolli nähdään nyt enemmän lapsen oikeuksia polkevana, kuin lapsen suojeluna. Ben-Poarthin (2010, 66) mukaan aikuisilla kuitenkin on vastuutehtävä suojella lasta hänen omalta haitalliselta käytökseltään, jos lapsi sitä ei itse ymmärrä, eikä tästä tehtävästä voi paeta. Kysymys on lastensuojelun viimesijaisesta keinosta, laitoshuollosta, ja sen jos minkä tulisi pystyä vastaamaan tähän vastuutehtävään, mihin muut tahot eivät ole kyenneet vastaamaan. Kalland (2015, 166) totetaa, että lapsen edun määrittäminen ei ole aina yksinkertaista, mutta jokaisen lapsen kohdalla ratkaisuja täytyisi aina pohtia yksilöllisesti.

Ben-Poarthin esille tuoma paternalismin näkökulma antaa myös erityisen hyvin juuri tähän lastensuojelulaitoksessa rajoittamiseen perspektiiviä. Paternalismissa lasta rajoitetaan puuttumalla hänen itsemääräämisoikeuteensa perusteena lapsen suojeleminen omalta haitalliselta toiminnalta (Ben-Poarth 2010, 137). Osa lastensuojelulaitokseen sijoitetuista lapsista ei kykene näkemään omaa parastaan niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Nämä lapset tarvitsevat sellaista kontrollia, jonka avulla voidaan luoda puitteet kohti tasapainoisempaa elämää. Kun kysymys on lapsista, joilla haasteet ovat vielä normaalia suurempia, on kontrollin myös oltava vahvempaa, että toivottua muutosta kohti päästään. Paternalismi voisi antaa myös näkemystä siihen, että ennalta rajoitettaisiin lasta sellaisissa tilanteissa, jossa on vahva epäily siitä, että lapsi on lähdössä käyttämään päihteitä. Lastensuojelulaki kuitenkin tällä hetkellä kieltää rajoittamasta lasta ennaltaehkäisevästi.

Yksi keskeinen tutkimustulos myös on, että lastensuojelulaki tarvitsisi päivitystä. Laki tällä hetkellä mahdollistaa lapsille ja nuorille monta asiaa sen sijaan, että se mahdollistaisi ohjaajalle keinoja suojata lasta hänen omilta haitallisilta valinnoiltaan. Lastensuojelulakiin toivottiin muutosta. Erityisesti lastensuojelulaitosten viimesijaisiin erityisyksikköihin toivottiin lain muutosta, koska sinne sijoitetuilla lapsilla on monen laisia haasteita, ja heidän oma käytöksensä, toimintansa ja valinnat harvoin pitkässä juoksussa johtavat hyvään lopputulokseen. Lastensuojelulain ei nähdä palvelevan samaan aikaan pientä lasta sekä 16 -vuotiasta nuorta, jolla on takanaan pitkä historia käyttäytymisen haasteista, päihteistä ja rikollisuudesta. Erityisyksiköt kaipaavat

haasteellisempien lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn omia lakipykälää rajoittamiseen liittyen. Lain pitäisi voida antaa selkeämmät työkalut suojella näitä lapsia heidän valinnoiltaan, mitkä vaarantavat iänmukaisen kasvun ja kehityksen. Hoikkala ym. (2017, 11) tuovat tuoneet raportissaan myös esille lastensuojelulaitosten erilaisen profiloitumisen, sekä haasteen, ettei nykyisessä lastensuojelulaissa lastensuojelun laitoshuollosta eritellä kovin tarkasti. Tämän lisäksi olisi hyvä miettiä, riittääkö ohjaajien resurssit suhteessa lain vaatimuksiin. Onko realistista lastensuojelulaitoksen arjen kannalta asettaa sellainen laki, mitä ohjaajat eivät kykene tosiasiassa toteuttamaan arjen ”pyörytyksen” keskellä vaaditulla tavalla.

Paineet lastensuojelulaitoksessa työskentelyssä ovat kovat. Tuloksissa ilmeni, että lastensuojelulaitoksissa tilanne on ohjaajien näkökulmasta käsin erittäin haastavaa. Halua lasten auttamiseen olisi, mutta ohjaajat kokevat, etteivät he voi auttaa lasta rajoittamalla vaikka lapsi sitä tarvitsisi, koska se on tulkittu lapsen oikeuksien polkemiseksi, mielivaltaiseksi ja lain vastaiseksi toiminnaksi. Ohjaajat kuitenkin itse ottavat lapsilta ja nuorilta iskuja vastaan, niin psyykkisesti kuin fyysisesti. Tilanne on ajanut työntekijöitä pelkoon tehdä rajoittamista koskevia ratkaisuja työssään sekä uupumiseen. Työskentely lastensuojelulaitoksessa ei näyttäydy tällä hetkellä mielekkäänä ja ohjaajat ovat väsyneitä tilanteeseen.

Tuloksissa nousi esille yllättäväkin näkemys liittyen julkisista keskusteluista seurauksena tapahtuneisiin ilmiöihin lastensuojelulaitoksen toiminnassa. Näyttäisi siltä, että julkinen keskustelu on vaikuttanut negatiivisesti lastensuojeluyksiköiden arkeen siten, etteivät ohjaajat uskalla rajoittaa enää lapsia samalla tavalla, vaikka kokisivat sen lapsen eduksi. Tämä johtuu pelosta, ettei rajoittamista tulkita jälleen laittomuudeksi tai lapsen oikeuden polkemiseksi, josta seuraa huonoa niin ohjaajille kuin lastensuojelulaitoksille. Pelko kohdistuu myös siihen, ettei laki tue tarpeeksi heidän eettisiä ratkaisujaan rajoittamistilanteessa. Tilanteet ovat kuitenkin sellaisia, joissa kuuluisi saada suojata lasta tai nuorta itseltään ja muilta, jos hän esimerkiksi saattaa kantaa teräaseita tai päihteitä ruumissaan. Tällaisessa tilanteessa lapsen tarkistaminen näiltä asioilta on haastavaa, sillä lapsen riisuttaminen on katsottu lapsen oikeuksia polkevaksi. Ohjaajat kokevat, että lasten oikeuksia on lisätty, sillä seurauksella, ettei lastensuojelulaitoksessa työskentelevät aikuiset kykene enää suojelemaan lapsia sellaisella tavalla, joka poistaisi pitkällä tähtäimellä heidän itseään vahingoittavan käyttäytymisen. Näitä julkisen

keskustelun seurauksia ei voi sivuttaa tämän hetkisessä lastensuojelun arjen työssä. Julkinen keskustelu ei yleisesti ottaen ole pahasta, sillä epäkohtia täytyykin nostaa esiin, mutta keskustelu on nyt kuitenkin käännetty siihen suuntaan kärjistäen, että lastensuojelulaitoksen työntekijät ovat pahoja, ja kaltoinkohtelevat lapsia. Tähän varsinkin viime vuoden 2018 aikana käytyjen julkisten keskustelujen seurauksena on tultu, ja ohjaajat eivät koe enää lastensuojelutyössä mielekkyyttä. Mielekkyyden katoamisen ja haasteellisen työn myötä ohjaajat pohtivat myös lastensuojelulaitoksessa työskentelyä. Parton tuo esille, että lastensuojeluun liittyvän julkisen keskustelun vaikutusten on todettu tuovan mukanaan työntekijäpulaa, sillä julkinen paine on kova ja työ itsessään on jo kuormittavaa. (Parton 2011, 866.)

Puhuttaessa lastensuojelulaitosten tavasta toimia, ohjaajat eivät selkeästi koe tulevansa ajatustensa kanssa riittävästi kuulluksi ja esille. He painivat tuloksissa esille nousseiden vaikeiden asioiden ja haasteiden kanssa päivittäin työssään pyrkien takaamaan lapsille heidän tarvitsemansa tasapainoinen ja iän mukainen kasvu ja kehitys, mutta saavat kiitokseksi palautteen ulkopuolisilta, että toimivat väärin ja lain vastaisesti. Ohjaajat toivottivat päättäjiä tervetulleeksi seuraamaan heidän arkeaan. Tämä pyyntö osoittaa, että ohjaajat kokevat, että henkilöt, jotka julkisuudessa puhuvat lastensuojelun sijaishuollon tilanteesta, eivät ehkä ymmärrä heidän näkökulmaansa puhuessaan asioista, mikä osoittaa eri toimijoiden ristiriitaiset näkemyksen todeksi. Eronen ja Laakso ovat havainneet tutkimuksessa myös, ettei käytännöntyö lastensuojeluyksikön arjessa vastaa ylemmän johdon mielikuvia, sillä he perustavat ajatuksensa raportointiin ja tilastojen tarkasteluun. Työn tuloksellisuuden mittarit eivät vastaa todelliseen työn sisältöön. Usein tällaisessa vertailussa tietyt yksiköt ja työntekijät joutuvat syyttävän sormen eteen, kun ylemmällä tasolla mietitään, miksi juuri teidän yksikössänne tulee paljon esimerkiksi kiinnipitoja. Tällaisessa tarkastelussa ei huomioida työn sisältöä ja esimerkiksi asiakkaiden erilaisuutta eikä heidän yksilöllisiä haasteitaan/tarpeitaan. (Eronen & Laakso 2017, 150-151.) Vaikka Eronen ja Laakso ovat tehneet huomion organisaation sisällä olevien rakenteiden perusteella, voi sitä soveltaa myös tämän tutkielman tulosten perusteella yleisellä tasolla tapahtuvaksi näkemyserojen ristiriitaisuudeksi eri toimijoiden välillä.

Yhteenvetona voi todeta, että arki ja rajoitustoimenpiteiden käyttö ovat tällä hetkellä haastavassa tilanteessa lastensuojelulaitoksissa ja ohjaajat jopa pelkäävät nuorten

osalta nousevaa anarkiaa tilanteen seurauksena. Laitosmaailma näyttäytyy kuin aikapommina, joka tikittää kohti sitä, että lasten oikeuksien lisääminen ja kortin kääntöpuolena aikuisten vastuun ja velvollisuuksien poistaminen johtaa kaaokseen. Tällä tavalla saatetaan joutua tilanteeseen, jossa lastensuojelulaitoksen käytänteitä ja lastensuojelulain tarkoituksenmukaisuutta joudutaan pysähtyä pohtimaan ja kehittämään siten, että ne vastaavat nykypäivän tarpeisiin.

Tutkimustulokset kaikkineen ovat osoittaneen lastensuojelulaitoksissa tällä hetkellä elävät vaikeudet ja ristiriidat. Haastavan työn ja moninaisten ongelmien lisäksi eri toimijoiden näkemykset sijaishuollon kärjistyneen tilanteen syistä ja toiminnan odotuksista poikkeavat suurestikin. Kalland (2015, 166) tuo esille, että Lastensuojelu yleisellä tasolla on vaativa kenttä, jossa eri näkökulmien sekä niiden yhteensovittaminen on hankalaa. Hoikkala ja Lavikainen (2015) toteavat läski, että sijaishuoltoon kohdistuvien odotusten ja niihin vastaamisen välillä olevan epäsuhdan. Nykypäivänä sijaishuollolta odotetaan vastaavan lasten, nuorten sekä perheiden moninaistuviin tarpeisiin lapsen edun periaatteen mukaisesti sekä laadukkaita yksilöllisiä ratkaisuja nopeassa aikataulussa toteuttaen, eivätkä ne aina vastaa tosiasiallisiin toimintamahdollisuuksiin. Ristiriitaista kuvaa sijaishuollosta Hoikkalan ja Lavikaisen mukaan luovat havainnot, joita ovat tehneet niin sijaishuollon lapset ja nuoret, ammattilaiset ja asiantuntijat sekä toimintaa valvovat viranomaiset. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 5.)

Graduni työstö alkoi syksyllä 2018. Samaan aikaan myös lakialoite lastensuojelulain tarpeellisista muutoksista lähti etenemään. Lakimuutokset tulivat voimaan keväällä 2019. Tutkielmani kannalta on tärkeä huomata, että sen lisäksi, että lakimuutos takaa lapselle enemmän oikeutta hyvään kasvuun lastensuojelulaitoksissa, se antaa nyt lisäksi myös enemmän työkaluja työntekijöille. Muutoksen myötä lasten tilanteisiin pystytään puuttumaan ennaltaehkäisevästi, lastensuojelulaitoksen työntekijällä on oikeus puuttua tupakointiin ja takavarikoida ne sekä sijaishuollon tarkoitusta vaarantavat aineet ja esineet voidaan takavarikoida. Myös kasvatuksellisten seuraamusten ja rajoitustoimenpiteiden häilyvää rajaa selkeytettiin. (Lsl 542/2019.) Muutos on ollut parempaan suuntaan.

Lastensuojelun laitoshuollon kriittinen tilanne julkisessa keskustelussa jatkuu edelleen. Tämän työni viime metreillä toukokuulla 2019 Helsingin Sanomissa julkaistiin kirjoitus,

jossa Valtavaara (2019) oli tuonut esiin Aulikki Kanaojan kannanoton, minkä mukaan yhteiskunta ei kanna vastuuta lapsista ja laittomuudet saavat rehottaa sillä lastensuojelun laitoshuolto ei ole poliittisesti kiinnostavaa. Varsinkin ohjaus ja valvonta on julkaisun mukaan Kanaojan mielestä retuperällä. Kanaoja viittaa puheissaan apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin erääseen lastensuojelulaitokseen tekemään yllätystarkastukseen lokakuulla 2018 jonka yllätystarkistuksesta laaditun raportin perusteella on löydetty lukuisia puutteita ja lapsen oikeuksia polkevia toimia. Valtavaara on nostanut julkaisussaan esille myös lastensuojelulaitoksen näkökulman, PRO MANORS Oy:n Heidi Rauhalan eriävän näkemyksen tilanteesta. Rauhala tuo julkaisussa esille, ettei Sakslin raportti vastaa todellisuutta. Rauhalan mielestä lapset tarvitsevat rajoja, joita heillä ei aiemmin ole ollut. Rauhala ajattelee, että nämä lapset tarvitsevat tervettä aikuisen läheisyyttä ja kaitsantaa. Myös hän nostaa esiin kysymyksen häilyvästä kasvatuksen ja rajoittamisen rajasta pohtien, mitkä tulkitaan rajoittamiseksi ja onko aikuisilla oikeus valvoa lapsia. (Valtavaara, 2019.) Lastensuojelulaitosten tilanne ja keskustelut sen ympärillä näyttäytyvät edelleen ristiriitaisina.

Julkiseen keskusteluun osallistuneet päättäjän ja asiantuntijat sekä laitoshuollon ohjaajat ovat samaa mieltä siitä, että lastensuojelun laitoshuoltoa on kehitettävä. Lapsia on luvattu kuulla osana laitoshuollon kehittämistyötä ja heidän näkemyksensä ovat tärkeitä. Lastensuojelun työntekijöiden ääni on myös yhtä tärkeä ja omanlaistaan näkökulmaa tuova kehittämistyötä ja kehittämiskohteita mietittäessä, eikä sitä tulisi sivuttaa tässä keskustelussa. Tämän tutkielman perustella voisi todeta, että laitoshuollon arkea ja siellä tapahtuvia tilanteita sekä lastensuojelulain asetusten ja arjen haasteiden ristiriitaisuutta tulisi tutkia syvemmin ja tuoda vahvemmin osaksi julkista keskustelua.

LÄHTEET

Teokset:

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus: Lapsi ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojelu – toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Alma talent Oy.

Banks, Sarah (2006) Ethics and values in social work. Third edition. New York: Palgrave Macmillan.

Ben-Porath, Sigal R. (2010) Tough Choices: Structured Paternalism and the Landscape of Choice. New Jersey: Princeton university press.

Braby, Marjatta. (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Brady, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 17-39.

Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensivaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa: Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Juves Print Oy. 224-260.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa – narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere University Press.

Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti 4/2013. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta. (2017) Vaativat tilanteet sijaishuoltotoyksikössä. Teoksessa: Enroos Rosi, Mäntysaari, Mikko & Ranta-Tyrkkö, Satu (Toim.) Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere: Tampere University Press.

https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102925/vaativat_tilanteet_sijaishuoltotyos_sa_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu: 30.9.2018.

Eronen, Tuija (2018) Perheet sijaishuollossa. Mitä tiedämme tutkimustiedon valossa? Luentomateriaali Tampere 10.4.2018. Tampere: Pesäpuu. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/04/Eronen_Tuija_10.4.2018.pdf Viitattu 19.8.2019.

Forsberg, Hannele (2006) Teoksessa: Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.). Lapset ja sosiaalityö. Juva: Ps-kustannus.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Brady, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 52-75.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Keuruu: Kirjayhtymä Oy.

Hoikkala, Susanna (2011) Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde ja huume kontrolli lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (Toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino. 243-278.

Hoikkala, Susanna (2014) Kiinnipito lastenkodissa. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja n:o 23. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Hoikkala, Susanna & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hoikkala, Susanna, Kojo, Raija, Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli – Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperusteista toimintatapaa. Työpaperi 199/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1

Hoikkala, Susanna & Pekkarinen, Elina (2018) Lasten sijaishuoltoa pitää parantaa - Lasten ja nuorten kuuleminen sekä heidän näkemystensä huomioon ottaminen on erittäin tärkeää. Julkaisu 19.9.2018. Helsinki: Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005832568.html> Viitattu 31.11.2018.

Hänninen, Sakari. (2011) Epilogi: Vapauden ja kontrollin kaksoissidos. Teoksessa: Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (Toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino. 391-404.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kalland, Mirjam (2015) Kohti parempia lastensuojelun sijoituskäytäntöjä – Sopiva sijaishuolto lapselle -hankkeen tuloksia. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 165-179.

Kanaoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (2010) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kivelä, Valtteri & Lempinen, Juho (2009) Arki hallintaan: nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. Turku: KOTA -lasten ja nuorten hyvinvointi ry

Kiviniemi, Kari. (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (Toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle

tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy. 70-85.

Kouvonen, Petra (2011) Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä. Teoksessa: Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (Toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino. 205-241.

Kuula, Arja. (2006) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa: Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kurttila, Tuomas (2018) Lapsiasiavaltuutettu: Sosiaali- ja terveysministeriön toimittava - Kaikki koulukodeissa olevat lapset kuultavavälittömästi. <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2018-2/lapsiasiavaltuutettu-sosiaali-ja-terveysministerion-toimittava-kaikki-koulukodeissa-olevat-lapset-kuultava-valittomasti/> Viitattu 26.10.2018.

Laakso, Riitta. (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti 1/2019. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lait:

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 12.4.2019/542

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Perustuslaki 11.6.1999/731

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa: Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WSOY.

Launis, Veikko (2010) Itsemääräämisoikeus ja paternalismi terveydenhuollossa.

Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2010/47. 136–139

<file:///C:/Users/maria/AppData/Local/Temp/2821-Artikkelin%20teksti-11194-1-10-20110914.pdf> Viitattu 30.4.2019.

Lehtola, Kati (2018) Lain tuomat haasteet koulukotityössä, Pohjolakodin käytäntöjä muutettu. Nuorten Ystävät Ry. <https://www.nuortenystavat.fi/news-101-56-lain-tuomat-haasteet-koulukotityossa-pohjolakodin-kaytantoja-on-muutettu> Viitattu 11.10.2018.

Lehto-Salo, Pirkko. (2011) Koulukotisijoitus – Nuorten toinen mahdollisuus? Mielenterveyshäiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

MacLure, Maggie. (2014) Classification or Wonder? Coding as an Analytic Practice in Qualitative Research. Teoksessa: Rebecca Coleman & Jessica Ringrose (toim.). *Deleuze and Research Methodologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 164–183.

Mikkola, Matti. (2004) Lastensuojelulain taustaa. Teoksessa: Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.). *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö Tammi. 77-84.

Parton, Nigel (2011) Child Protection and Safeguarding in England: Changing and Competing Conceptions of Risk and their Implications for Social Work. *British Journal of Social Work* 41. 854—875. <https://academic-oup-com.libproxy.tuni.fi/bjsw/article/41/5/854/1635158> Viitattu 5.5.2019.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu – viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Pekkarinen, Elina (2017) Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 110. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf Viitattu 28.5.2019.

Porko, Petta, Heino, Tarja & Eriksson, Pia (2018) Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Työpaperi 21/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/URN_ISBN_978-952-343-131-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 4.5.2019.

Pösö, Tarja. (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Tutkimuksia/Stakes* 133. Helsinki: Stakes

Pösö, Tarja, Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru. (2004) Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena. Teoksessa: Nuoruus ja Koulukoti. Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (Toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Hakapaino Oy. 5-18.

Rantala, Janna (2018) Olen tavannut lapsia, jotka sylkevät, käyvät päälle ja rikkovat huonekaluja - Miten he saavat tarvittavaa hoitoa tässä sijaishuollon resurssipulassa. *Julkaisu* 25.9.2018. Helsinki: Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/elama/art-2000005840358.html?fbclid=IwAR11lbPTwZOxnDHZXBjIrSLvRbomf4CNj-mKH7WsxJSdPLhys98NAGI2EQc> Viitattu 26.10.2018.

Roine, Minna. (1999) Terapeuttinen osasto- ja yhteisöhoito. Teoksessa: Huuhka, Jarkko & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.). *Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Saarikko, Anneli (2018) Ministeri Saarikko: Lapsia on kuultava sijaishuollossa. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/ministeri-saarikko-lapsia-on-kuultava-sijaishuollossa Viitattu 26.10.2018.

Saastamoinen, Kati. (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Saastamoinen, Kati (2018) Lapsi sijaishuollossa -Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Siljamäki, Tuija (2015) Lastensuojelun surullinen menneisyys. Lastensuojelun keskusliiton kuukausijulkaisu 9.1.2015; Lapsen maailma 1/2015.

<https://lapsenmaailma.fi/teemat/lastensuojelu/lastensuojelunsurullinenmenneisyys/> Viitattu 29.9.2018.

Sinkkonen, Jari (2010) Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa: Kiiskinen, Pirjo & Eskelinen, Tuija (Toim.). Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltä rakentamassa -Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa lapset Ry. 9-11.

Sinkkonen, Jari (2015a) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (Toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Tallinna: Printon. 148-163.

Sinkkonen, Jari (2015b) Omahoitaja lapsen ja nuoren kasvun tukena. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (Toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 241-247.

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtionvarainministeriön julkaisu 11/2013. Helsinki: Juves Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

https://www.researchgate.net/publication/236880520_Enemman_ongelmien_ehkaisy_vahemman_korjailua Viitattu 1.10.2018.

Soini, Sonja & Hurskainen, Juuli (2017) Sosiaalinen media lastensuojelutyössä. Teoksessa: Malin, Petra, Nousiainen, Kirsi & Tapola-Haapala, Maria (Toim.) Tutkiva sosiaalityö -sosiaalityö digitalisoituvassa maailmassa. Talentia ry/Talentia-lehti ja sosiaalityön tutkimuksen seura 2017. 71-79. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/tutkivasosiaalityo2017/#page=3> Viitattu 12.4.2019.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöliitto Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka -sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/> Viitattu 28.9.2018.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöliitto Talentia (2018) Työnjako sosiaalialalla. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattit-ja-patevyudet/tyonjako-sosiaalialalla/> Viitattu 27.9.2018.

Säkkinen, Salla & Kuoppala, Tuula (2018) Lastensuojelu 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 19/2017.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5 Viitattu 26.5.2019.

Taskinen, Hanna & Forsberg, Helena (2013) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78 julkaisu 6/2013. 661-669.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116036/tarkkinen.pdf?sequence=1> Viitattu 28.12.2018.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2017) Lastensuojelun tilastoa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/lastensuojelu-thl-/lastensuojelun-tilastoa> Viitattu 21.9.2018.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelu 2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu> Viitattu 21.9.2018.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 7 prosentilla vuonna 2018. https://thl.fi/fi/-/kiireellisten-sijoitusten-maara-kasvoi-7-prosenttia-vuonna-2018?redirect=https%3A%2F%2Fthl.fi%2Ffi%2Fetusivu%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_tcsSJTqcGI0N%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2-1-3%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D2 Viitattu 4.6.2019.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019a) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelulaitokset. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset> Viitattu 13.1.2019.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019b) Lastensuojelun käsikirja. Koulukoti. Saatavissa osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/koulukoti> Viitattu 3.1.2019.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019c) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet> Viitattu 4.1.2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valtavaara, Marjo (2019) Alistamisesta ja mielivaltaisuudesta huomautuksen saaneen Loikalan lastensuojeluyksikön laittomuuksiin oli yritetty puuttua aiemminkin. Helsinki: Helsingin Sanomat. Julkaisu 28.5.2019. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006122871.html> Viitattu 28.5.2019.

Valvira (2017) Sosiaalihuollon tehtävissä toimiminen. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-ammattioikeudet/sosiaalihuollon-tehtavissa-toimiminen> Viitattu 27.9.2018.

LIITE

Kirjoitelmapyyntö lastensuojelulaitosten työntekijöille

Mitä sanottavaa sinulla on siihen julkiseen keskusteluun, jota käydään lasten rajoittamisesta lastensuojelulaitoksissa?

Suomessa käydään tällä hetkellä vilkasta julkaista keskustelua lasten ja nuorten rajoittamisesta ja heidän oikeuksistaan lastensuojelulaitoksissa. Muun muassa lapsiasianvaltuutettu Tuomas Kurttila on ottanut vahvasti kantaa lasten rajoittamisiin sekä lapsen ihmisoikeuksien polkemiseen sijaishuollossa. Sijaishuollossa olevien lasten ääntä on kuultu myös. Työntekijöiden ääntä ei ole tässä keskustelussa yhtä mittavasti kuultu, vaikka he kohtaavat ensisijaisesti rajoittamista vaativat tilanteet ja ovat rajoittamassa lasta. Tarkoitukseni on tämän tutkimuksen myötä saada tietoa rajoittamisesta lastensuojelulaitosten työntekijöiden näkökulmasta.

Toivon, että heittäydyt tutkimukseeni mukaan. Se tapahtuu kuvitteellisen mielipidekirjoituksen muodossa. Kuvittele kirjoittavasi sanomalehden mielipidepalstalle, jossa on esitetty näkemyksiä lasten rajoittamisesta laitoksissa. Kirjoita oma näkemyksesi rajoitustoimenpiteistä sijaishuollon työntekijänä laitosten arjen näkökulmasta. Mitä kirjoittaisit? Mitä sanoisit siitä, miten rajoitustoimenpiteet tukevat lapsen etua. Vai kääntyvätkö ne lasta vastaan? Entä mitä sanoisit siitä, tarvitaanko lastensuojelulain muutosta, jotta epäkohdat lapsen oikeuksien toteuttamisessa poistuisivat? Jos tarvitaan, millaisen muutoksen puolesta puhuisit?

Mielipidekirjoituksesi voi olla lyhyt tai pitkä – ihan niin kuin haluat. Sen lisäksi, että kirjoituksesi kuvaa lasten rajoittamista laitossarjessa, toivon, että kerrot kirjoituksesi lopussa lyhyesti sitä, työskenteletkö tavallisessa vai erityisyksikössä (pelkkä tieto tavallinen vai erityisyksikkö riittää).

Kirjoituksesi tulee vain tutkimuskäyttöön. Teen pro gradu -tutkielmaa sijaishuoltoyksikössä työskentelevien työntekijöiden mielipiteistä tämän hetkiseen lastensuojelun sijaishuollossa rajoittamiseen ja lapsen ihmisoikeuksiin liittyen. Opiskelen Tampereen yliopistossa yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa pääaineena sosiaalityö ja työni ohjaajana toimii professori Tarja Pösö.

Saamiani kirjoituksia käsittelen ehdottoman luottamuksellisesti. Tutkielmassani säilyy vastaajien anonymiteetti. Jos kirjoitelmissa ilmenee yksilöiviä tietoja, poistan ne analyysivaiheessa. Aineistoa käytetään ainoastaan tässä pro gradu -tutkielmassa ja se hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen toteuttamisen jälkeen. Lisätietoa tutkimuksesta voi tarvittaessa pyytää sähköpostitse maria.korkka@tuni.fi.

Kirjoitelman voi lähettää 3.2.2019 mennessä oheisessa palautuskuoressa, tai halutessasi myös sähköpostin kautta.

Kiittäen,

Maria Korkka

Sähköposti: maria.korkka@tuni.fi

sosiaalityön tutkinto –opiskelija, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tampereen yliopisto